

Rusyns and their Descendants
š Lud. Karpatské Rusíni a ich
erike), 1984.

Atlas. (Ukrajina. Historický

Americans. (Američania
vodu), 1989.

Historický atlas východnej a

Magocsiho predstavujú ucelený
nsku otázku" i návrh jej rieše-
rát v plnom znení a požiadali
h odborníkov na túto proble-
ných, kyjevský historik Dr.
ol zaujať stanovisko s tým, že
oblém vedecký, ale politický.
ublikujeme a prof. Magocsi
názory dr. Haraksima, dr.
lpovedať.

Redakcia

KARPATSKÍ RUSÍNI : SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY V BUDÚCNOSTI

PAUL ROBERT MAGOCSI

Multicultural History Society of Ontario, Kanada

Kto sú Rusíni?

V roku 1875 geografi starého kráľovského Uhorska postavili vo vzdialenej oblasti krajiny pomník, na ktorom bolo uvedené: "Presné prístroje potvrdili, že tento bod, kde sa pretína línia zemepisnej šírky a dĺžky, je stredom Európy".¹ O storočie neskôr, v roku 1977, sovietska moc, ktorá vtedy vládla v tejto oblasti, postavila ďalší pomník na označenie centra starého kontinentu, ktorým je priesečník dvoch línií - jednej, ťahajúcej sa od severného arktického pobrežia Nórska po krétske pláže na juhu a druhej, smerujúcej od západného írského pobrežia po Ural na východe. Miesto, kde sú pomníky postavené, leží neďaleko obce Dilove (predtým Trebušany) na úpätí severo-stredných Karpát, od nepamäti obývaných východnými Slovanmi nazývanými karpatskí Rusíni alebo jednoducho Rusíni (po anglicky niekedy Ruthenians). Vychádzajúc zo zemepisnej skutočnosti vidíme, že Rusíni nie sú periférnou skupinou, ale takou, ktorej vlasť - Karpatská Rus - sa nachádza priamo v srdci Európy.

Na základe súčasných štátnych hraníc Rusíni žijú na viac-menej kompaktnom území troch štátov: Ukrajiny, Česko-Slovenska a Poľska. Okrem toho existuje malá skupina Rusínov v Juhoslávii. Ide o potomkov prisťahovalcov, ktorí opustili karpatskú oblasť v 18. a 19. storočí. Počet všetkých Rusínov neprevyšuje 1,2 milióna. Zaraďujeme sem 977 000 obyvateľov zo Zakarpatskej oblasti (predtým Podkarpatská Rus) Ukrajiny, 130 000 obyvateľov severovýchodného Slovenska, 80 000 z lemkovského regiónu juhovýchodného Poľska a iných oblastí tejto

krajiny a 30 000 z Vojvodiny (Báčka) a Chorvátskej republiky v Juhoslávii.

Terminologické problémy

Veľmi dôležité je uvedomiť si, čo znamená termín Rusín. Tradične tento názov alebo jeho miestny variant Rusnak používali východoslovenskí obyvatelia karpatského regiónu na označenie svojej národnosti. Avšak v 20. storočí, a najmä v jeho druhej polovici, sa historický názov Rusín alebo Rusnak zamieňal iným - názvom Ukrajinec v sovietskom Zakarpatsku a v Česko-Slovensku alebo názvom Lemko v Poľsku. Iní Rusíni sa vzdali svojej spolupatričnosti s niektorou východoslovenskou skupinou a namiesto toho sa pripojili k prevládajúcej národnosti štátu, v ktorom žijú, napr. k Poliakom v Poľsku alebo Slovákovi v Česko-Slovensku. K týmto zmenám v národnostnom samooznačení dochádzalo postupne. Podnietili ich racionálne argumenty alebo národnostná asimilácia predovšetkým v národnostne zmiešaných manželstvách, v ktorých sa deti (alebo to za nich urobili rodičia) hlásili k príslušníkom dominujúcej národnosti v krajine - k Slovákovi alebo Poliakovi.

Častejšie sa zmeny v označení národnostnej príslušnosti uskutočnili na základe vládnych nariadení, ktoré názov Rusín v oficiálnom styku vylučovali. Stalo sa tak po roku 1945 v sovietskom Zakarpatsku a Poľsku, a začiatkom päťdesiatych rokov v Československu. Výsledkom je, že dnes, v rámci rovnakej etnolingvistickej skupiny a tej istej dediny, ba v niektorých prípadoch dokonca aj v

jednej rodine, nájdeme ľudí, ktorí sa hlásia k Rusínom, Lemkom, Ukrajincom, Slovákom alebo aj Poliakom. Navyše, v prípade východoslovanského označenia Rusín (Rusnak, Lemko, Ukrajiniec), niektorí tieto názvy pokladajú za synonymá a iní - za vzájomne sa vylučujúce termíny. Inými slovami, poniektorí tvrdia, že Rusín je starý historický termín pre Ukrajinca, a Lemko je regionálny názov Ukrajinca, kým ďalší sú presvedčení, že názov Lemko a Rusnak sú regionálne formy pre termín Rusín a označujú ľudí, čo sa odlišujú od Ukrajincov a každej inej susednej národnosti.

Treba však poznamenať, že odhadovaný počet 1,2 milióna Rusínov, ktorý sme uviedli, sa vzťahuje na všetkých ľudí toho istého jazykového a etnického pôvodu, bez ohľadu na to, ako sú zapísaní v úradných dokumentoch - občianskych preukazoch, alebo štatistikách zo sčítania ľudu. náš záujem sústredíme v prvom rade na súčasné rusínske hnutie a na tú skupinu ľudí (presný počet nie je známy), ktorá sa považuje za Rusínov a myslí si, že tvorí osobitný národ.

Historické pozadie

Na tomto mieste nie je ani možné ani vhodné poskytnúť rozsiahly náčrt dejín Rusínov. Pre lepšie pochopenie súčasnej situácie pokladáme však za potrebné obrátiť pozornosť na niekoľko historických činiteľov.

Rusíni nikdy nemali ani vlastný štát ani politickú nezávislosť. Od stredoveku nad nimi panovalo Uhorsko, Poľsko alebo Rakúsko. Napriek tomu od polovice minulého storočia susedné či vládnúce štáty v rôznom čase uznali, že majú právo na územnú entitu, ich existencia na územiach, ktoré sú rusínske a pre Rusínov je oprávnená a mali by dostať určitý stupeň autonómie alebo samosprávy.² Prvú skúsenosť v tomto smere získali koncom roka 1849, keď rakúska vláda, bezprostredne po porážke maďarskej revolúcie, rozdelila Uhorsko na päť vojenských a niekoľko civilných okruhov. Jeden z civilných okruhov vznikol na rusínskom etnickom území (Užhorod) a bol riadený príslušníkmi rusínskej národnosti. Tento pokus trval len niekoľko mesiacov.

Oveľa dôležitejšie bolo obdobie prevratných politických zmien po prvej svetovej vojne. Vtedy nová maďarská vláda v Budapešti, usilujúc sa o zachovanie Rusínmi obývaného územia vo zväzku Uhorska, vytvorila v decembri 1918 autonómnu Rusku Krajinu, ktorá pretrvala aj po tom, keď v marci 1919 v rozpadajúcom sa Uhorsku uchoopil moc prosovietcky komunistický režim.³ Súčasne vláda

Československa lákala Rusínov do svojho zväzku a sľubovala im, že v novom štáte, ak sa k nemu pripoja, budú mať samosprávne územie, ktoré bude mať názov Rusínsko (Rusínia) alebo Podkarpatská Rus. V máji 1919 Rusíni akceptovali československú ponuku. Najvýznamnejším faktom však bolo, že sa rusínska otázka dostala na medzinárodné politické fórum (Parížska mierová konferencia) a že "plný stupeň samosprávy" pre "rusínske územie južne od Karpát" zaručovali dve medzinárodné zmluvy - zmluva uzavretá v St. Germain-en-Laye 10. 9. 1919 a v Trianone 4. 6. 1920, ako aj Československá ústava z 29. 2. 1920.

Nasledujúce dve desaťročia prevažná väčšina Rusínov (viac ako tri štvrtiny ich vtedajšieho celkového počtu) žila na Podkarpatskej Rusi, t.j. na území, ktoré vo svojom názve malo označenie, že je rusínske, ktoré malo svoje vlastné rusínske školstvo, samosprávne inštitúcie, slávnostné uniformy, guvernéra, čiastočne zvolený vlastný snem, svoju hymnu a svoje divadlo. Nakoniec, koncom r. 1938 Podkarpatská Rus (neskôr premenovaná na Karpatskú Ukrajinu) dosiahla vlastnú autonómiu. Premenovanie požadovali nielen miestni politici ukrajinskej orientácie, ale aj hanebná Mníchovská dohoda, ktorá viedla k rozbitiu Československa. Karpatská Ukrajina existovala takmer pol roka, až do úplnej likvidácie toho, čo po Mníchove ostalo z Československa (marec 1939).

Dvadsať storočie bolo svedkom troch krátko trvajúcich pokusov o rusínsku nezávislosť. Prvý z nich sa uskutočnil v roku 1919, keď si Lemkovia, žijúci v Haliči, ktorá predtým patrila Rakúsku, po neúspešnom pokuse dostať sa do zväzku Československa a takto sa spojiť s juhokarpatskými Rusínmi, vytvorili nezávislú republiku. Táto existovala šesťnásť mesiacov, dovtedy, kým jej vládu v marci 1920 neuväznila poľská administratíva, ktorá sa ujala moci na rusínskom území na severných svahoch Karpát.⁴ V tom istom čase regionálna etnická skupina, známa pod menom Huculi, vytvorila na východnom okrajom území Podkarpatska svoju vlastnú republiku, ktorá pretrvala štyri mesiace (február-jún), kým ju nezlikvidovalo rumunské vojsko. Tretí neúspešný pokus sa uskutočnil o dvadsať rokov neskôr, keď autonómna vláda Karpatskej Ukrajiny v posledný deň existencie Československa (15. 3. 1939), tesne pred maďarským vpádom na jej územie, symbolicky vyhlásila svoju nezávislosť.⁵ Z naznačeného vyplýva, že hoci Rusíni nikdy nemali vlastný štát, získali počas nie zanedbateľného obdobia skúsenosť, z ktorej pramení historické povedomie vlastnej politickej entity (Podkarpatskej Rusi). Uznal ju aj štát, v

lákala Rusínov do svojho zväzku a novom štáte, ak sa k nemu pripoja, správne územie, ktoré bude mať (Rusínia) alebo Podkarpatská Rus. Rusíni akceptovali československú najmäjším faktom však bolo, že sa dostala na medzinárodné politické (mierová konferencia) a že "osprávy" pre "rusínske územie" zaručovali dve medzinárodné zmluvy v St. Germain-en-Laye 10. mája 1919 a 4. 6. 1920, ako aj Československá zmluva 9. 2. 1920.

Na začiatku 20. storočia prevažná väčšina Rusínov žila v troch štvrtinách celkovej populácie Podkarpatskej Rusi, t.j. na území, ktoré malo názov označenie, že je súčasťou rusínskeho štátu. Jeho územie malo svoje vlastné rusínske školstvo, cirkev, kultúru, slávnostné uniformy, a ďalšie zvláštnosti. Nakoľko v roku 1938 Rusíni boli presťahovaní na Karpatskú Ukrajinu, ktorá bola súčasťou Československa. Karpatská Ukrajina existovala pol roka, až do úplnej likvidácie štátu. Mníchove ostalo z Československa

ktoré bolo svedkom troch krátkych pokusov o rusínsku nezávislosť. Prvý z nich bol v roku 1919, keď si Lemkovia, žijúci v súčasnosti v súčasnosti patrila Rakúsku, po neúspešnej vojne sľúbili sa do zväzku Československa a Podkarpatskými Rusínmi, utvorili štát. Táto existovala šesťnásť mesiacov. Jej vládu v marci 1920 neuvážnila Československá vláda, ktorá sa ujala moci na území Podkarpatska a severných svahoch Karpát.⁴ V roku 1939 vznikla etnická skupina, známa ako Lemkovia, utvorila na východnom okraji Podkarpatska svoju vlastnú republiku, ktorá existovala niekoľko mesiacov (február-jún), kým ju obsadilo nacistické vojsko. Tretí pokus o nezávislosť sa uskutočnil o dvadsať rokov neskôr, keď vznikla Karpatská Ukrajina v poslednej tretine Československa (15. 3. 1939), tesne pred jej pádom na jej územie, symbolicky vyhlásila svoju nezávislosť.⁵ Z naznačeného vyplýva, že Rusíni nemali vlastný štát, získali počas prvej svetovej vojny obdobie skúsenosti, z ktorej sa vyvinulo do komplexného hnutia, dotýkajúceho sa politických, kultúrnych a sociálnych otázok. Väčšina

ktorom žili, aj medzinárodná verejnosť (Parížska mierová konferencia, Spoločnosť národov).

Hoci domovina Rusínov sa nachádza v geografickom centre Európy, zároveň tvorí hranicu rôznych kultúr. Ide o pásmo predelu medzi katolíckym západom a pravoslávny východom, ktorý Riccardo Picchio klasifikoval širšími kultúrnymi termínmi *Slavia romana* a *Slavia orthodoxa*.⁶ Osídlenie na území, kde žijú, a z toho vyplývajúce uvedené delenie, má veľký vplyv na rusínsku mentalitu.

Sám jazyk, či séria dialektov, ktoré Rusíni používajú, zrkadlia vplyvy oboch kultúrnych sfér. Kým ich reč jasne patrí medzi východoslovenské jazyky, väčšinu slovnej zásoby, prízvuk, ba dokonca i syntax sú západoslovenské.

Čo sa týka názornosti, kultúrny predel je najmarkantnejší v tom, čo je pre tradičnú rusínsku kultúru najdôležitejšie, teda - v náboženstve. Niektorí Rusíni sú pravoslávni, ale väčšina (príjajúcim posledných dvesto rokov) sú katolíci, presnejšie gréckokatolíci. Tieto rozdiely v náboženskom vyznaní zrkadlia celý myšlienkový svetozázrak, ktorý má západnú alebo východnú orientáciu. Východná orientácia má tendenciu vzdať sa svojho "ja" v prospech osudu v nádeji, že kresťanský Boh a jeho prostredníci (Kristus a Panna Mária), by mohli nejakým spôsobom zmierniť útrapy tohto pozemského života. Naproti tomu sa zdá, že predstavitelia západnej orientácie nadobudli dojem, že ak jednotlivec získava vzdelanie alebo politickú skúsenosť, môže si muž alebo žena nejakým spôsobom usporiadať svoj život a mať určitú kontrolu nad osudom.

Východno-západná dichotómia v rusínskej mentalite naráža tiež na postoje smerom k národnej identite. Východné zameranie má sklon k mysleniu v univerzalistických termínoch a k uspokojeniu sa s názorom, že Rusíni sú súčasťou univerzálneho východoslovenského pravoslávneho a kultúrneho sveta. Západné zameranie - existencia gréckokatolíckov, ktorí sa veľmi líšia od iných katolíckov - prijíma ideu národnej a jazykovej odlišnosti. Univerzalizmus versus partikularizmus sú teda postoje, ktoré veľkou mierou ovplyvnili rusínskych politických a kultúrnych vodcov, najmä vo vzťahu k národnej otázke.

Hoci bez vlastného štátu, Rusíni rozhodovali, príjajúcim do druhej polovice 20. storočia (to vzťahovalo na ich vodcov, teda inteligenciu) o smere svojho národného obrodzenia. Rusínske národné obrodzenie začalo v druhej polovici 19. storočia a vyvrcholilo v medzivojnovom období. V tom čase sa vyvinulo do komplexného hnutia, dotýkajúceho sa politických, kultúrnych a sociálnych otázok. Väčšina

predstavitelov národnej inteligencie sa zhodla na základnej premise: Rusíni sú východní Slováci, ich jazykové a kultúrne tradície majú východný základ, hoci s výraznými západnými vplyvmi. Nevedeli sa však zhodnúť na tom, či Rusíni sú vetvou ruskej či ukrajinskej národnosti alebo či tvoria osobitnú štvrtú východoslovenskú rusínsku národnosť. Niet preto divu, že diskusie o národnostnej a jazykovej orientácii sa často využívali pre naplnenie osobných a lokálnych záujmov. Politici mali svoj vlastný program a často oportunisticky využívali národnostnú otázku, aby presadili stranícke alebo iné ideologické ciele.

Čo sa týka národnej inteligencie, táto fahka naplnila poučky vlastné počiatocným stupňom národných hnutí. Bez škarpúl využila históriu na formulovanie ideológie, ktorá by bola schopná presvedčiť ľudí, že sú alebo Rusi alebo Ukrajinci alebo Rusíni. Diskusie o národnostnej orientácii Rusínov neboli pred druhou svetovou vojnou ešte uzavreté, a to napriek výsledkom, ktoré dosiahla napr. ukrajinská orientácia na najväčšom rusínskom území - Podkarpatskej Rusi (Karpatskej Ukrajine).

V tomto zmysle rok 1939 znamenal koniec prirodzeného vývoja diskusií o rusínskej národnosti. Zapríčinil to fakt, že počnúc týmto rokom boli národnostné diskusie štátom pol storočia účinne potláčané. Najprv prišiel k slovu fašistický režim v Maďarsku (opätovne anektoval Podkarpatskú Rus), na Slovensku (ponechalo si oblasť východného Slovenska), v oblasti Generalgouvernementu (mal v moci lemkovskú oblasť a bol ovládaný Nemeckom) a nakoniec to bol výsledok sovietskeho panovania po roku 1945, či už priamo na Podkarpatskej Rusi (premenovanej na Zakarpatskú Ukrajinu) alebo prostredníctvom prosovietskych komunistických vlád v Poľsku a Československu. Je dobre známe, že komunistická éra nedemokratickým riešením národnostnej otázky trvala až po revolúciu v rokoch 1989 a 1991. Jedinou výnimkou bol prípad malej skupiny Rusínov vo Vojvodine (Juhoslávia). Hoci aj v tejto krajine bol nastolený komunistický režim, juhoslovenská vláda dovolila Rusínom z Vojvodiny rozhodnúť o vlastnej národnostnej orientácii.

Toto však nebol prípad Rusínov, ktorí žili v karpatskej oblasti. Aspoň v krátkosti: sovietsky režim vyhlásil, že ďalšie diskusie nie sú potrebné, pretože tak, ako sa predpokladalo, sa národnostná otázka už dávno vyriešila. Na základe rozhodnutia Komunistickej strany (boševikov) Ukrajiny, ktoré bolo prijaté ešte v decembri 1925, všetci Rusíni, bez ohľadu na to, ako sa sami nazývajú, boli vyhlásení za Ukrajincov. Každého, kto sa proti tomu postavil, obvinili, že zaujíma "antihistorické", a teda "proti-

sovietске" názory. Takýchto ľudí mohli uvoľniť zo zamestnania a uväzniť ako "kontrarevolucionárov". V súlade s týmto bola po druhej svetovej vojne likvidovaná gréckokatolícka cirkev, najprv v sovietskom Zakarpatsku (1949) a o niečo neskôr v Československu (1950). Táto bola ešte aj v polovici nášho storočia baštou rusínskej orientácie. Keď sa v Poľsku (1945) a Československu (1948) nastolil komunistický režim, prijal sa sovietsky názor, že rusínske obyvateľstvo je vlastne ukrajinské. Zakázalo sa vydávanie rusínskych diel a zakázané bolo aj označenie Rusín v oficiálnych dokumentoch. Situácia v Poľsku bola obzvlášť zlá. Nielen preto, že lemkovskí Rusíni boli vyhlásení za Ukrajincov, ale aj preto, že v roku 1947 boli masovo a násilne deportovaní zo svojej karpatskej vlasti. Rozptýlili ich po územiach, ktoré boli predtým nemecké a po roku 1945 sa označovali už ako západné a severské Poľsko.⁸

Výhody, ktoré získali jednotlivé vlády v prípade použitia, alebo, presnejšie, zneužitia termínu Ukrajinec, sú paradoxné. Napr. vyhlásenie, že obyvateľstvo je ukrajinské, dovolilo Sovietskemu zväzu presvedčiť iných o spravodlivosti anexie Podkarpatskej Rusi v roku 1945 - územia, ktoré malo byť, na základe jeho súhlasu počas vojny, vrátené Československu. Ideológia nacionalizmu mohla teraz vhodne slúžiť Stalinovým politickým zámerom na medzinárodnej aréne. V každom prípade, ako mohol sovietsky robotnícky štát odmietnuť žiadosť priateľov "ukrajinských pracujúcich" na Zakarpatsku, ktorí sa "dobrovoľne" chceli pripojiť k "matke Ukrajine"?

V susednom Poľsku stotožnenie Lemkov s Ukrajincami uľahčilo vláde ich deportáciu. Poľská vláda tvrdila, že Lemkovia sú "Ukrajinci", a preto podporujú protikomunistickú Ukrajinskú povstaleckú armádu (UPA) pod vedením Stepana Bandery, ktorý sa zdržiaval v Karpatoch a bojoval proti poľskej a sovietskej moci po skončení druhej svetovej vojny. Na juhu pohoria, v Československu, prehnaný administratívny nátlak na požiadavku ukrajinskej identity, započatý v roku 1952, ukázal sa byť výhodou pre tých Slovákov, ktorí vždy tvrdili, že "ich Rusnaci" sú v skutočnosti "Slováci gréckokatolíckeho vyznania".⁹ V podstate násilná ukrajinizácia (v kombinácii s likvidáciou miestnej katolíckej cirkvi a násilnou kolektivizáciou) viedla v 50. a 60. rokoch k najprudšej slovakizácii a národnostnej asimilácii; akú kedy Rusíni zažili. Nepochybne je však pravdou, že počas toho istého obdobia československá komunistická vláda poskytovala veľkú finančnú podporu na tvorbu celej siete kultúrnych organizácií, ktoré boli ukrajinské

formou, ale socialistické obsahom. Dobré platenie miestna ukrajinská inteligencia dokonca dosiahla niekoľko významných vedeckých a literárnych výsledkov. To všetko však malo malý reálny účinok na rusínske vidiecke masy na Slovensku. Pre tieto bol výber jednoduchý: ak človek nemôže byť Rusinom, je lepšie prihlásiť sa za Slováka ako za Ukrajinca (ktorého o. i. spájali s nenávideným východom).

Juhoslávia bola zase výnimkou. Jej vláda poskytovala aj peňažné aj právne záruky, kým miestna inteligencia sa rozhodla prijať rusínsku orientáciu a zdokonaľiť miestnu reč na sociologicky plnohodnotný rusínsky literárny jazyk. V skutočnosti sa Rusíni stali jednou z piatich oficiálnych národností v autonómnej Vojvodine.

Juhoslávia však bola len výnimkou, ktorá potvrdzuje pravidlo. A pravidlom bolo, že Rusíni po roku 1945 prestali existovať. Všetky sovietske, československé a poľské dokumenty a publikácie hovorili o obyvateľstve ako o Ukrajincoch. Západné publikácie, a to nielen ukrajinských emigrantov, ale aj severoamerických špecialistov na Sovietsky zväz a východnú Európu, tiež akceptovali názor, že Rusíni neexistujú. Citáty z New Columbia Encyclopedia (1975) sú toho dôkazom: "Neexistuje nijaký etnický alebo jazykový rozdiel medzi Ukrajincami a Rusínmi (Ruthenians)". "Väčšina obyvateľstva (Zakarpatska) sú Ukrajinci".¹¹

Súčasná situácia

Potom prišli osemdesiate roky. K prvým zmenám došlo v Poľsku, kde lemkovskí Rusíni - tí, čo boli rozptýlení na "západe" štátu, ale tak isto aj približne 10 000 tých, ktorí sa dokázali vrátiť do karpatskej domoviny, sa začali stretávať na každoročných kultúrnych festivaloch. Tieto "neoficiálne" festivaly nedostávali nijakú vládnu finančnú podporu, ale zároveň z toho dôvodu neboli pod ideologickou kontrolou. Výsledkom bolo, že Lemkovia začali kričať myšlienku, že nie sú ani Poliaci, ani Ukrajinci, ale skôr časť osobitných Slovanov, ktorí sú v blízkom vzťahu k Rusnom, čo žijú v južných Karpatoch na Slovensku. Zdalo sa, že Lemkovia pôsobia izolovane a niekoľko rokov tomu skutočne tak bolo.¹²

Potom dôšlo k zmenám, ktoré priniesla novembrová nežná revolúcia v Československu 1989. Vznikli nové iniciatívne výbory, ktoré často ovládali jednotlivci, čo neboli spojené s komunistickým režimom. Iniciatívne výbory sa v prvom rade pokúšali pretvoriť (v ich terminológii demokratizovať) staršie ukrajinské organizácie, avšak keď to nemalo úspech,

tické obsahom. Dobre platená inteligencija dokonca dosiahla tých vedeckých a literárnych, čo však malo malý reálny účinok masy na Slovensku. Pre tieto boli ľudia nemôže byť Rusinom, a za Slováka ako za Ukrajinca s nenávideným východom).

ase výnimkou. Jej vláda poskytuje právne záruky, kým miestna vláda prijat rusínsku orientáciu a preč na sociologicky plnohodnotný jazyk. V skutočnosti sa Rusíni oficiálnych národností v auto-

ok bola len výnimkou, ktorá A pravidlom bolo, že Rusíni po i existovať. Všetky sovietske, poľské dokumenty a publikácie 10 estve ako o Ukrajincoch. 10 cie, a to nielen ukrajinských everoamerických špecialistov na ehodnú Európu, tiež akceptovali existujú. Citáty z New Columbia i) sú toho dôkazom: "Neexistuje o jazykový rozdiel medzi Ukra- (Ruthenians)". "Väčšina obyva- (a) sú Ukrajinci".¹¹

ndesiate roky. K prvým zmenám e lemkovskí Rusíni - tí, čo boli de" štátu, ale tak isto aj približne sa dokázali vrátiť do karpatskej ali stretávať na každoročných och. Tieto "neoficiálne" festivaly vládnú finančnú podporu, ale ovodu neboli pod ideologickou om bolo, že Lemkovia začali krie- e sú ani Poliaci, ani Ukrajinci, ale ch Slovanov, ktorí sú v blízkom , čo žijú v južných Karpatoch na a, že Lemkovia pôsobia izolovane omu skutočne tak bolo.¹²

zmenám, ktoré priniesla novem- cia v Československu 1989. Vzni- ne výbory, ktoré často ovládali boli spojené s komunistickým reži- výbory sa v prvom rade pokúšali (inológiu demokratizovať) staršie ácie, avšak keď to nemalo úspech,

založili si vlastné rusínske organizácie a začali vydávať publikácie.

Presne v tom istom čase vznikla v susednom Zakarpatsku prvá rusínsky orientovaná organizácia, na Karpatskej Rusi po druhej svetovej vojne vôbec. Spoločnosť karpatských Rusínov (Tovarystvo karpats'kych Rusyniv) bola založená vo februári 1990 v oblastnom administratívnom centre v Užhorode a má filiálky po celom Zakarpatsku. Jej prvotne vytýčené ciele boli kultúrnej a ekologickej povahy - podpora a zachovanie vedomostí o miestnej histórii a zvykoch. Neskôr spoločnosť prešla na politické požiadavky - predovšetkým na uznanie Rusínov za samostatný národ a za návrat autonómneho štátu Podkarpatskej Rusi, teda štátútu, ktorý, ako jej členovia dokazujú, im bol v roku 1945 nezákonne odobratý.

Pred koncom roka 1990 existovalo v krajinách, kde žijú Rusíni, päť rusínskych organizácií. Okrem Spoločnosti karpatských Rusínov na ukrajinskom Zakarpatsku vznikla v marci 1990 Rusínska obroda v Medzilaborciach (Česko-Slovensko), v apríli toho istého roku Stovaryšnja Lemkiv v Legnici (Poľsko), v októbri Spoločnosť priateľ Podkarpatské Rusi v Prahe a v decembri 1990 Ruska matka v Ruskom Keresture (Juhoslávia). Väčšina z týchto organizácií má svoje vlastné noviny alebo časopis vydávaný v rusínčine,¹³ alebo má prístup k existujúcim vydaniam. V podstate všetkých päť organizácií predložilo tie isté požiadavky: aby Rusíni uznali za samostatný národ; aby bol kodifikovaný rusínsky literárny jazyk, ktorý by sa nakoniec stal vyučovacím jazykom v školách; aby Rusíni mali zaručené všetky práva ako národnostná menšina v krajinách, kde žijú a aby v prípade Zakarpatska boli Rusíni uznaní za dominantný pôvodný národ tejto oblasti.

Tak ako všetky nové alebo obnovené hnutia, aj rusínske musť byť predovšetkým schopné presvedčiť tých, v mene ktorých hovoria. Je to skutočne problematické, pretože s výnimkou Juhoslávie Rusíni nikde nemajú prístup k masmédiám. Ich publicite a uvedomeniu si vlastnej existencie napomáhali menej oni sami, viac sa tak stalo vďaka ostrej polemike, čo naplňovala nerusínsku tlač v Poľsku, Česko-Slovensku, a najmä sovietskom Zakarpatsku. Bolo to z toho dôvodu, že len čo započali prvé prejavy rusínskej aktivity, miestni proukrajinskí aktivisti napadli rusínsku orientáciu ako "anachronickú", "nehistorickú", "neuvvedomelú", "v službách amerických imperialistov" a takú, ktorá je "zradou" vo vzťahu k ukrajinskému národu.¹⁴ Výsledkom bolo, že sa rusínskemu problému venovalo viac pozornosti

polosenzačnej novinárskej povahy ako bolo potrebné. Česká a slovenská tlač tiež venovala veľa, hoci racionálnejšej pozornosti rusínsko-ukrajinským diskusiam, najmä v kontexte národnostnej otázky, ktorá sa dotýkala českej a slovenskej spoločnosti ako celku.

Latentná izolácia rusínskych reprezentantov v príslušných krajinách, ktorá sa neustále pocítovala, bola prekonaná v marci 1991, keď bol z iniciatívy Rusínskej obrody do Medzilaboriec (Česko-Slovensko) zvolaný Prvý svetový kongres Rusínov. Skutočne, napriek histórii ovplyvňovania medzi Rusínmi doma a tými, čo sa počas 20. storočia vysťahovali do Ameriky, bolo to naozaj prvé spoločné stretnutie zástupcov všetkých krajín, kde žijú Rusíni (Ukrajina, Česko-Slovensko, Poľsko, Juhoslávia, Spojené štáty americké). Kongres sa ustanovil za trvalú strešnú organizáciu a samotná jeho existencia mala obrovský vplyv na vštepenie rusínskej národnej hrdosti vyše 300 prítomným, ktorí prišli, nerátajú do toho nespočetné množstvo tých, ktorí sa o tom dočítali vďaka všeobecnej širokej pozornosti v tlači.¹⁵

Týždeň po konaní kongresu sa v Česko-Slovensku po desiatich rokoch uskutočnilo sčítanie ľudu. Obyvatelia sa prvý raz od skončenia druhej svetovej vojny mali možnosť prihlásiť za Rusíni. Napriek problémom s tým, akým spôsobom bola otázka národnosti formulovaná a potom hodnotená, sa na Slovensku za Rusínov prihlásilo 17 000 a za Ukrajincov 14 000 ľudí.¹⁶ Vzniká však otázka objektívneho počtu. Pozorovatelia sa zákonite pýtajú len na to, koľko ľudí sa hlási k rusínskej národnosti. Len či medzi tými, ktorí odpovedali, že sú Rusíni, znamená ich postoj, že nevyhnutne popierajú súčasnú možnú identifikáciu s Ukrajincami? Z tohto hľadiska nie je možné dozvedieť sa presný počet odpovedí. Všetko, čo vieme, je to, že keď sa v marci 1991 dala tým občanom východoslovenského pôvodu na Slovensku, ktorí sa nehlásia za Slovákov šanca, aby si vybrali medzi rusínskou a ukrajinskou národnosťou, 55 % si vybralo rusínsku. Čo sa týka počtu Rusínov v Poľsku a v bývalom sovietskom Zakarpatsku, jednoducho o ňom nevieme, pretože neexistujú údaje - sčítanie ľudu, vedecká sondáž, či členstvo v politických stranách, ktoré by pomohli poskytnúť primeraný odhad.

Môžeme si však byť istí v tom, že ani po 40 rokoch komunistickej vlády Rusíni nevymreli. Dnes existujú rusínske organizácie, publikácie a relatívne početná skupina spisovateľov, učiteľov, lekárov, právnikov, poľnohospodárov atď., ktorí sa v tlači i na verejnosti jasne hlásia k príslušníkom samostatného rusínskeho národa.¹⁷

Budúcnosť mnohých menšín závisí od vôle vlád tých krajín, v ktorých menšiny žijú. V ich národnostnom vývoji im treba poskytnúť primeranú zákonnú ochranu a možno aj finančnú pomoc. Rusíni však musia informovať svetovú verejnosť a neustále jej pripomínať svoju existenciu. Na druhej strane by Rusíni mali očakávať, že svetová verejnosť bude pozorovať ich status a ak bude potrebné, bude pôsobiť na vlády Ukrajiny, Česko-Slovenska, Poľska a Juhoslávie, aby Rusínom dala záruky, že ich národnostné práva sú chránené.

V skutočnosti všetky štyri štáty, v ktorých Rusíni žijú, na nedávnych zasadnutiach Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) už ratifikovali niekoľko dohôd, ktoré sa týkajú práv národnostných menšín. Zvlášť dôležité pre Rusínov boli rozhodnutia prijaté na zasadnutí v Kodani. Uvádza sa v nich, že "spolupatričnosť k národnostnej menšine je osobnou vecou každého jednotlivca a z toho nesmú pre neho vyplývať žiadne nevýhody". Navyše "osoby, ktoré patria k národnostným menšinám, môžu vykonávať svoju činnosť spolu s inými členmi skupiny".¹⁸

To znamená, že bez ohľadu na to, ako budú vedci alebo vláda definovať Rusínov, ak existujú jednotlivci a (alebo) skupiny, ktoré sa tak samy nazývajú, a veria, že utvoria osobitný národ, majú na to právo a majú byť uznaní za Rusínov vládami krajín, v ktorých žijú. Kodaňská zmluva uznáva tiež úlohu nevládných organizácií pri podpore záujmov národnostných menšín a vyzýva zúčastnené štáty, aby dali záruku, že výučba histórie a kultúry vo výchovných zariadeniach "bude brať do úvahy aj dejiny a kultúru národnostných menšín".¹⁹ Na nasledujúcom zasadnutí KBSE v Ženeve (júl 1991) členské štáty prijali opatrenia špeciálnej správy, ktorá zaručuje právo, aby národnostné menšiny mohli byť členmi nevládných organizácií v zahraničí. Správa tiež potvrdila zásadu, aby jednotlivcom alebo organizáciám, predstavujúcim národnostné menšiny, boli umožnené "kontakty bez prekážok... cez hranice... s osobami, s ktorými majú spoločný etnický alebo národný pôvod".²⁰

Nakoniec na poslednom zasadnutí KBSE, ktoré sa konalo v Moskve (september-október 1991) členské štáty znovu potvrdili súhlas s rozhodnutiami všetkých predchádzajúcich zasadnutí a ďalej súhlasili s tým, že "záväzky KBSE prijaté v oblasti ľudových práv, a tie, ktoré sa týkajú národnostných menšín, sú predmetom priameho a legálneho záujmu všetkých účast-

níckych štátov a nepatria k výlučným vnútorným záležitostiam dotyčných štátov".²¹

Predtým, než sa zo špecifického hľadiska pozrieme na to, čo Rusíni v každom štáte potrebujú na ochranu a záruku svojej budúcej existencie, treba si objasniť otázku štátnych hraníc. V karpatskej oblasti žijú Rusíni na území troch štátov. V období posledných dvoch rokov prebieha na stránkach českej, slovenskej a zakarpatskej tlače diskusia, v ktorej niektorí politickí činitelia požadujú návrat Zakarpatskej oblasti Ukrajiny (historickej Podkarpatskej Rusi) späť do Česko-Slovenska.²² Dokonca sa ozvali hlasy, že Zakarpatsko by sa malo vrátiť Maďarsku alebo by malo byť rozdelené medzi Maďarsko a Česko-Slovensko. V skutočnosti väčšina týchto návrhov sú len špekuláciami jednotlivcov, zveličovanými politickými súpermi a novinármi hľadajúcimi zaujímavý námet na reportáž.²³ Česko-slovenská federálna vláda vyhlásila, že "nemôže byť spájaná s osudom" Zakarpatska.²⁴ Čo sa týka rusínskych organizácií, ktoré vznikli v roku 1990, nijaká z nich, ani Svetový kongres Rusínov, ktorý sa konal v roku 1991, nevyjadrili požiadavky na zmenu hraníc. Naopak, všetky nové organizácie, tak isto ako prevažná väčšina rusínskych hovorcov, bez ohľadu na to, kde žijú, varuje pred zmenou existujúcich štátnych hraníc.

Na druhej strane Spoločnosť karpatských Rusínov v Zakarpatsku otvorene žiada o navrátenie štátnej autonómie, ktorému sa Podkarpatská Rus tešila v medzivojnovom období.²⁵ Aby spoločnosť, ku ktorej sa pripojili ďalšie menšinové organizácie, mohla presne zistiť názory miestneho obyvateľstva, požiadala, aby sa otázka zakarpatskej autonómie pripojila k referendu o ukrajinskej nezávislosti, ktoré sa konalo 1. 12. 1991.²⁶ Z veľkého počtu zúčastnených voličov 92,6% hlasovalo za samostatnú Ukrajinu a 78% za samosprávu na Zakarpatsku.²⁷ Otázka zakarpatskej autonómie vyvolala veľký záujem susedných krajín, hoci je to v skutočnosti vnútorná záležitosť každej vlády a štátna štruktúra sa nakoniec zriadi v tom, čo donedávna bolo Ukrajinou, sovietskou socialistickou republikou. Skrátka, Zakarpatsko je a v budúcnosti zostane súčasťou Ukrajiny.

Avšak, ako zvrchovaný člen medzinárodného spoločenstva, Ukrajina musí zo svojej strany zabezpečiť individuálne a spoločné práva tých Rusínov alebo tých občanov Ukrajiny, ktorí si želajú byť Rusínmi. Je pravda, že ukrajinská vláda už poskytla záruky národnostným menšinám, ktoré žijú na jej území: Rusom, Židom, Poliakom, Nemcom, Talian-

nepatria k výlučným vnútorným
štátov".²¹

zo špecifického hľadiska pozrie-
ni v každom štáte potrebujú na
svojej budúcej existencii, treba si
vlastných hraníc. V karpatskej vlasti
zemí troch štátov. V období
rokov prebieha na stránkach
a zakarpatskej tlače diskusia, v
politickí činitelia požadujú návrat
Ukrajiny (historickej Podkar-
patie) do Česko-Slovenska.²² Dokonca
Zakarpatsko by sa malo vrátiť
by malo byť rozdelené medzi
Česko-Slovensko. V skutočnosti väčšina
ľudia len špekuláciami jednotlivcov,
politickými súpermi a novinármi
navyšujú námet na reportáž.²³ Česko-
slovenská vláda vyhlásila, že "nemôže byť
česko-slovenským štátom" Zakarpatska.²⁴ Čo sa týka
organizácií, ktoré vznikli v roku 1990,
konferenčný kongres Rusínov, ktorý sa
v Bratislave nevyjadriť požiadavky na zmenu
statutu, aby vznikli nové organizácie, tak isto ako
slovenských hovorcov, bez ohľadu
na požiadavku pred zmenou existujúcich

Spoločnosť karpatských Rusínov
v Bratislave žiada o navrátenie štatútu
Ukrajiny na Podkarpatská Rus tešila v
období.²⁵ Aby spoločnosť, ku ktorej
patrí menšinové organizácie, mohli
v rámci miestneho obyvateľstva, požia-
vajú na zakarpatskej autonómie pripojila
Ukrajinskej nezávislosti, ktoré sa kona-
v Bratislave. Z veľkého počtu zúčastnených
organizácií bolo zvolené za samostatnú Ukrajinu a
Ukrajinsku republiku. Otázka
autonómie vyvolala veľký záujem
ľudia, hoci je to v skutočnosti vnútorná
Ukrajinskej vlády a štátna štruktúra sa nakoniec
ne zmenila. Doteraz bolo Ukrajinskou
republikou. Skrátka,
a v budúcnosti zostane súčasťou

prerokovaný člen medzinárodného
Ukrajina musí zo svojej strany
uznávať a spoločné práva tých Rus-
ínov Ukrajiny, ktorí si želajú byť
členmi, že ukrajinská vláda už poskytla
ľudia, ktorí žijú na jej
Ukrajincami, Poliakom, Nemcom, Tatá-

rom atď. K zoznamu musia byť pripojení aj Rusíni.
To by znamenalo, že "oficiálny" alebo tradičný poh-
ľad na Rusínov sa musí zmeniť. Totiž ukrajinská
vláda musí akceptovať skutočnosť, že na Ukrajine, v
prvom rade v rámci jej Zakarpatskej oblasti, žijú
ľudia, ktorí sa nazývajú Rusínmi a v zmysle
národnosti sa líšia od Ukrajincov. Títo by mali mať
právo byť v preukazoch totožnosti a medzinárodných
dokumentoch zapísaní ako Rusíni. Štatistický úrad
pre sčítanie obyvateľstva by mal uverejniť údaje o
počte osôb, ktoré sa považujú za Rusínov a nie
jednoducho kvalifikovať ich (ako sa to robilo doteraz)
ako Ukrajincov.²⁸ Ak sa také záruky poskytnú,
nie je dôvodu, prečo by Rusíni v Zakarpatsku nemohli
zostať Rusínmi, a práve tak plnoprávnymi občanmi
suverénneho a demokratického ukrajinského štátu.
Skutočne nezávislá Ukrajina sa nedávno stala
jedným z členských štátov Konferencie o bezpečnosti
a spolupráci v Európe, čo ju zaväzuje prijať a dodržať
záväzky z Kodane a iné dohody o národnostných
menšinách načrtnuté vyššie.

Sledujúc tendencie v Sovietskom zväze bude
žiaduce, aby sa nový ukrajinský štát stal decentra-
lizovanou entitou, v ktorej každá z jej regionálnych
súčasť bude mať vysoký stupeň autonómie v ekono-
mických a kultúrnych záležitostiach.²⁹ Otázky typu,
aký ba mal byť vyučovací jazyk v základných školách,
aký druh národnej orientácie by mal byť prijatý regio-
nálnymi kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami
alebo koľko finančných prostriedkov by mali na svoju
podporu dostať rusínsky orientované skupiny - to
všetko sú záležitosti, ktoré by mala rozhodnúť
národná rada v Užhorode, a nie v Kyjeve. Samo-
rejme, netreba zdôrazňovať, že musí byť zabezpe-
čený voľný pohyb ľudí cez hranice do susedných
rusínskych oblastí na Slovensku a v Poľsku.
Našťastie, táto možnosť už existuje, hoci čakacia
doba na hranici je v priemere 15-20 hodín.

Čo sa týka Slovenska, situácia Rusínov, predo-
všetkým po nežnej revolúcii 1989, je oveľa lepšia než
na Zakarpatskej Ukrajine alebo v Poľsku. Doteraz
však slovenská vláda (zvyčajne prostredníctvom
ministra kultúry) a česko-slovenská federálna vláda
(prostredníctvom pridelenia špeciálnych fondov) len
ad hoc poskytovala dotácie novým rusínskym orga-
nizáciám a publikáciám. Riadne rozpočtové podiely
slovenskej vlády určené pre jej východoslovenskú
menšinu idú Zväzu Rusínov-Ukrajincov Česko-
Slovenska (ZRUC), ktorý je ukrajinsky orienta-
vanou kultúrnou organizáciou a priamym potomkom
predtým komunistami ovládaného Kultúrneho
zväzu ukrajinských pracujúcich (KZUP) a má z
väčšej časti to isté vedenie. Finančné prostriedky

slovenskej vlády, prostredníctvom iných
ministerstiev, tiež podporujú Katedru ukrajinského
jazyka a literatúry a jej vedeckovýskumné oddelenie
na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v
Prešove, ukrajinský rozhlasový program, ukrajinské
vydavateľstvo, ako aj Múzeum ukrajinskej kultúry vo
Svidňuku. Z organizácií, ktoré dostávajú riadne
rozpočtový podiel, len Divadlo Alexandra Duchno-
vyča (predtým Ukrajinské národné divadlo) je
rusínskeho zamerania.

Slovenská vláda musí uznať, že v republike
existujú dve jasne definované národné orientácie -
rusínska a ukrajinská. Ak sa v podpore národ-
nostným menšinám bude na Slovensku pokračovať,
potom predstavitelia zákonnej moci musia poskytnúť
finančné prostriedky rusínskym práve tak ako
ukrajinským organizáciám. Ako by však vláda mala
deliť finančnú podporu medzi východoslovenskú
menšinu, ktorá sa donedávna označovala výlučne
ako ukrajinská? Zdá sa, že zo začiatku bude roz-
zumný jediný spôsob - prijať percentuálny pomer
získaný pri sčítaní ľudu v roku 1991, to znamená
55 % rozpočtu rusínskym kultúrnym organizáciám,
školám a masmédiám a 45 % ukrajinským kul-
túrnym organizáciám, školám a masmédiám.

Otázka škôl je na Slovensku zvlášť problematická,
pretože v 60. rokoch sa vyučovací jazyk v prevažnej
väčšine dedín obývaných Rusínmi začal meniť na
slovenský. Navyše, veľa týchto malých dedinských
škôl bolo v rámci koncepcie budovania strediskových
obcí za posledných dvadsať rokov zlikvidovaných. Ba
čo viac, ak by sa v rusínskych dedinách opätovne
otvorili súkromné alebo štátne školy, je pravde-
podobné, že vyučovacím jazykom by bola slovenčina.
Ministerstvo školstva Slovenskej republiky však musí
poskytnúť učiteľov a učebnice v rusínčine alebo ukra-
jinčine tým dedinám, ktoré takú žiadosť predložia.
Najdôležitejšie však je, aby všeobecne platné
slovenské učebnice histórie, ktoré sa používajú na
celom Slovensku, obsahovali primerané vysvetlenie
histórie a kultúry Rusínov a iných národností, čo by
bolo na osoh všetkým študentom. Bolo by to v zhode
s dohodou KBSE dosiahnutou v Kodani, ktorá je
spolu s ďalšími "medzinárodnými zmluvami o
ľudských právach a slobode", podľa novej ústavy
Českej a Slovenskej federatívnej republiky "vše-
obecne viazaná na jej územie a stojí vyššie ako jej
vlastné zákony."³⁰

Rusíni, či lemkovskí Rusíni v Poľsku potrebujú
azda väčšiu pomoc. Nielen, že väčšina z nich je
roztratená po celej západnej a severnej oblasti
Poľska, ale ich nedávno zrodená prorusínska orga-

nizácia Stovaryšynja Lemkiv s amatérskou divadelnou spoločnosťou a starším folklórnym súborom Lemkovyna nedostáva vôbec nijakú finančnú podporu od poľskej vlády ani vo forme ročného rozpočtového rozdielu ani ad hoc dotácie. Všetky vládne finančné prostriedky pridelené kultúrnej aktivite národnej menšiny sa dávajú Zväzu Ukrajincov Poľska (Objednanňa ukrajinciv Poľšči) - priamemu potomkovi komunistického Ukrajinského spoločensko-kultúrneho spolku (Ukrajinske suspilno-kulturne tovarystvo). V podpore nového zväzu Objednanňa Ukrajinciv Poľšči sa musí pokračovať, pretože väčšina Ukrajincov v Poľsku nie je pôvodom z karpatského regiónu a ani v ňom nežije. Na druhej strane, lemkovskí Rusíni musia byť uznaní za samostatnú národnostnú menšinu a dostať dostatočný podiel finančných prostriedkov.

Určiť, čo je spravodlivé, bude samozrejme veľmi ťažko, nakoľko v Poľsku sa v dotazníkoch pre sčítanie ľudu kategória národnosti ani neuvádza. Možno, že referendum spojené s budúcim národným hlasovaním by mohlo obsahovať otázku, v ktorej by boli uvedené všetky národnostné skupiny v Poľsku a respondenti by uviedli, ktorej z nich chcú na kultúrnu aktivitu pridať časť svojich daní. Určitým spôsobom by to pripomínalo činnosť obecných /samo/správ v Kanade, ktoré žiadajú svojich obyvateľov, aby uviedli, či chcú, aby ich dane boli pridelené verejným alebo súkromným (katolíckym) školám. Akokoľvek, mechanizmus spomenutý vyššie musí Poľsko ako členský štát Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe dodržať a vláda je povinná uznať lemkovských Rusínov za osobitnú národnostnú menšinu,

POZNÁMKY

- 1 Podrobnejšie pozri: KORECKI Fedor: Stredok Evropy - na Hornjici. Nova dumka, VIII. (21) Vukovar, 1979, s. 101-102.
- 2 Podrobnejšie o rusínskej politickej entite v 19. a 20. storočí pozri v knihe: MAGOCSI, P. R.: The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1848-1948 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978), s. 46-47, 93-95 a 237-245.
- 3 Sovietska marxistická literatúra s obľubou spracúvala 40 dní sovietskej vlády na Zakarpatsku. Pozri: SPIVAK Borys i TROJAN Mychajlo: 40 nezabutnich dniv: z istoriji boroľby za vladu Rad na Zakarpatti v 1919 roci (Užhorod, Karpaty, 1967).
- 4 O málo známej Lemkovskej republike a jej vzťahu k politickým myšlienkam na západoukrajinských územiach pozri v knihe: MAGOCSI, P. R.: The Ukrainian Question Between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Rusyn Republic (1918-1920) and Political

poskytovať peňažné prostriedky lemkovským kultúrnym organizáciám a školám s ich jazykom tam, kde o to požiadajú.

Nakoniec sa zmienime o situácii v Juhoslávii. Už od druhej svetovej vojny juhoslovanská politika rovnoprávnosti jej jednotlivých republík a podpora národnostných menšín, ktoré v nich žijú, podporila Chorvátsku republiku, a najmä autonómnu oblasť Vojvodina (Srbská republika), a štedro financovala rusínsku kultúrnu a vzdelávaciu aktivitu. Dá sa očakávať, že keď juhoslovanské republiky vyriešia svoje súčasné ťažkosti, Chorvátsko a najmä Srbsko budú pokračovať v rozumnej podpore a ochrane príslušných rusínskych menšín.

Záver

Rusíni sú jedným z príkladov mnohých skupín, ktoré za posledných štyridsať rokov trpeli v totalitných režimoch vnútených krajinám východnej a strednej Európy. Tieto režimy už neexistujú, a preto vzniká reálna možnosť napraviť krivdy minulosti a zabezpečiť prežitie Rusínov. Koniec koncov, v záujme všetkých štyroch krajín, kde Rusíni žijú - Ukrajiny, Česko-Slovenska, Poľska a Juhoslávie je, aby sa stali súčasťou väčšieho európskeho spoločenstva. Spôsob, akým tieto krajiny vyriešia rusínsku otázku ukáže, do akej miery sú pripravené vstúpiť do novej Európy.

(Preklad: autor)

Do redakcie prišlo 15. 11. 1991

Thought in Western Rus'-Ukraine. Nationalities Papers. (New York, v tlači).

- 5 Ukrajinsky orientovaní emigranti z Karpatskej Ukrajiny veľmi zdôrazňovali vyhlásenie nezávislosti 15. 3. 1939, tvrdiac, že tento fakt odhalil, ako si ukrajinská orientácia získala srdcia a mysle všetkého obyvateľstva ešte predtým, než koncom roka 1944 prišli do tejto oblasti Sovietsi. Pozri: STERCHO, Peter G.: Diplomacy of Double Morality: Europe's Crossroads in Carpatho-Ukraine, 1919-1939 (New York: Carpathian Research Centre, 1971). Tento názor sa podporuje na Ukrajine od začiatku gorbačovovskej éry. Pozri protokol zasadnutia hnutia RUCH (Ľudové hnutie Ukrajiny za prestavbu), ktoré sa konalo v bývalom hlavnom meste Karpatskej Ukrajiny Chuste a pripadlo na 52. výročie jednodennej nezávislosti: "4 sesija Velykoji Rady Ruchu". Visnyk Ruchu, č. 4 (Kyjev, 1990).
- 6 PICCHIO Riccardo: Guidelines for the Comparative

prostriedky lemkovským školám s ich jazykom tam,

ne o situácii v Juhoslávii. Už vojny juhoslovanská politika protivných republík a podpora, ktoré v nich žijú, podporila a najmä autonómnu oblasť (republika), a štedro financovala vzdelávaciu aktivitu. Dá sa juhoslovanské republiky vyriešia Chorvátsko a najmä Srbsko rozumnej podpore a ochrane menšín.

príkladov mnohých skupín, tridsať rokov trpeli v totalitných krajinách východnej a režimy už neexistujú, a preto napraviť krivdy minulosti a Rusínov. Koniec koncov, v tých krajinách, kde Rusíni žijú - Maďarska, Poľska a Juhoslávie je, väčšieho európskeho spolotiety krajiny vyriešia rusínsku niery sú pripravené vstúpiť do

(Preklad: autor)

11. 1991

Rus'-Ukraine. Nationalities (lači).

emigranti z Karpatskej Ukrajiny náseie nezávislosti 15. 3. 1939, halil, ako si ukrajinská orientácia le všetkého obyvateľstva ešte roka 1944 prišli do tejto oblasti CHO, Peter G.: Diplomacy of Europe's Crossroads in Carpatho-New York: Carpathian Research vizor sa podporuje na Ukrajine od nej éry. Pozri protokol zasadnutia é hnutie Ukrajiny za prestavbu), lom hlavnom meste Karpatskej adlo na 52. výročie jednodennej Velykoji Rady Ruchu". Visnyk 0).

Guidelines for the Comparative

Study of the Language Question Among the Slavs. In: Aspect of the Slavic Language Question. Zv. I., zredigovali Riccardo Picchio a Harvey Goldblatt (New Haven, Conn.: Yale Concilium on International and Area Studies, 1984), s. 1-42.

- 7 Vo všeobecnosti rusky orientovaná inteligencia alebo rusofili boli prívrženci (alebo sympatizujúci) pravoslávia, ktorí hlásali jednotu východoslovanskej kresťanskej kultúry reprezentovanej tromi vetvami východných Slovanov - Veľkorusmi, Bielorusmi a Malorusmi (karpatskými Rusínmi). Všetkých považovali za súčasť jednej spoločnej ruskej (obščerusskoj) národnosti. Ukrajinsky a rusínsky orientovanú inteligenciu tvorili západne zameraní gréckokatolíci, ktorí boli stúpcami rôznych stupňov národnostných či regionálnych rozdielov. Ukrajinofilii viedli spor o jednotu národa, ktorý žije "od Karpát po Kaukaz"; rusofili zase dokazovali, že rusínske obyvateľstvo v Karpatoch (od Popradu po Tisu) tvorí osobitný národ.
- 8 Samotné deportácie sa uskutočnili vo dvoch fázach. Medzi rokom 1945 a 1946 približne 200 000 lemkovských Rusínov "dobrovoľne" prijala ponuku znovuosídlenia Ukrajiny smerom na východ ako výmenu za Poliakov, ktorí sa sťahovali na západ do vnútrozemia v rámci nových poľských povojnových hraníc. Zostávajúcich 80 000 lemkovských Rusínov (prevažne v západnej lemkovskej oblasti) bolo násilím deportovaných v roku 1947. Podrobnejšie pozri knihu PUDLO, Kazimierz: Lemkowice: proces wrastania wśrodotwisko Dolnego Śląska, 1947-1985 (Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1987), predovšetkým s. 24-34.
- 9 Počnúc už rokom 1945 nové rusínske politické a kultúrne organizácie niesli ukrajinské názvy. Napriek názvu však paradoxne ako úradný jazyk používali ruštinu alebo hovorovú rusínčinu. V roku 1952 rozhodnutie Komunistickej strany Slovenska iniciovalo politiku ukrajinizácie, ktorá zakázala používanie termínu Rusín a v školách zamenila ruštinu za ukrajinský vyučovací jazyk. Podrobnejšie pozri v knihe: MAČU Pavel: National Assimilation: The Case of the Rusyn-Ukrainians of Czechoslovakia. East-Central Europe, II, 2 (Pittsburgh, 1975), s. 101-131.
- 10 Hoci myšlienku rusínskej národnosti v Karpatoch neuznali ani školy, ani oficiálne kruhy v Sovietskom zväze a jeho satelitných štátoch, za osobitnú etnickú skupinu s vlastným literárnym jazykom uznali Rusínov (Rusnakov) Juhoslávie. Pozri: SUPRUN, A. E. - KALJUTA, A. M.: Vvedenje v slavjanskuju filologiju (Minsk: Vyšejšaja škola, 1981), s. 137-139.
- 11 "Ruthenia". In: New Columbia Encyclopedia, red. William H. Harris a Judith S. Levey. (New York and London: Columbia University Press, 1975), s. 2383.
- 12 O lemkovsko-rusínskom obrodení pozri sériu článkov. In: Carpatho-Rusyn American, X a XI (Fairview, N. J., 1987-88).
- 13 Patria sem: Besida (Legnica, Poľsko, 1989 - dodnes); Otčyj chram (Užhorod, 1990); Podkarpatská Rus (Praha, 1991 - dodnes); Rusyn (Medzilaborce, Česko-Slovensko, 1990 - dodnes).
- 14 Najlepšie (alebo najhoršie) príklady protirusínskych polemických útokov pochádzajú od vedcov niekdajšej sovietskej Ukrajiny: ČUČKA, Pavlo: Kak rusyny stali ukrajincami. Zakarpatskaja pravda (Užhorod), 18., 21., 22., 24. august 1990; BALEGA Jurij: Rusynstvo: ideology i pokroviteli, tamže, 6., 7., 9., september 1990; a MYŠANYČ Oleksa: To chto že vony?: do idejnych vytokiv novitnoho "karpatorusynstva". Literaturna Ukrajina (Kyjev), 17. január 1991.
- 15 Informácie o prvom svetovom kongrese a tiež jeho oficiálnu deklaráciu pozri: Carpatho-Rusyn American, XIX, 2 a 3 (Fairview, N. J., 1991), s. 7-9 a 8-9.
- 16 MUŠYNKA, M.: Skiľky rusyniv-ukrajinciv u Slovaččyni? Svoboda (Jersey City, N. J.), 19. 7. 1991.
- 17 K najznámejším dnes patria: spisovatelia Volodymyr Fedynyšynec, Ivan Petrovcij, Vasylij Sočka a politickí aktivisti Mychajlo Tomčanij, Petro Hodmaš a Vasyľ Zajac (všetci zo Zakarpatska); predseda Rusínskej obrody Vasyľ Turok, poradca Rady vlády Slovenskej republiky pre národnosti a etnické skupiny Ivan Bicko a redaktor Alexander Zozul'ak (Česko-Slovensko); básnici Petro Trochanovskij a Olena Ducová, predsedá asociácie Stovaryšnja Lemkiv Andrij Kopča (Poľsko); riaditeľ vydavateľstva Ruske slovo Lubomir Medžeši a spisovatelia Djura Papharhaj a Natalia Dudašová (Juhoslávia).
- 18 Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (Copenhagen, 1990), s. 40-41, paragraf 32 a 32.6.
- 19 Tamže, s. 41, č. 34.
- 20 Report of the Meeting of Experts on National Minorities (Geneva, 1991) s. 10.
- 21 Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (Moscow 1991), s. 2.
- 22 Jedným z cieľov Republikánskej strany v Česko-Slovensku (zatiaľ nemá kreslo v parlamente), ktorú vedie dr. Miroslav Sládek, je "návrat Podkarpatskej Rusi" do Česko-Slovenska. "Zpět do Československa", Republika (Praha), 18. - 20. 10. 1990; Rozhovor s predsedom SPR-RSČ, PhDr. Miroslavem Sládkem, tamže, august 1991; Predseda Národnej socialistickej strany vyhlásil, že československé súdnictvo sa stále obracia na Podkarpatskú Rus. "NSS chtějí Podkarpatskou Rus". Lidová demokracie (Praha), 3. 9. 1991:
- 23 Známý publicista Jaromír Hořec zo Spoločnosti priateľov Podkarpatskej Rusi v Prahe písal o nedávnych politických aktivitách na Zakarpatsku v početných článkoch v českej tlači. Zmieňuje sa v nich o tom, že miestne obyvateľstvo by so sympatiami prijalo opätovné pripojenie k Česko-Slovensku. Pozri jeho nedávne články v Lidovej demokracii (Praha): Svobodu Podkarpatské Rusi (7. 9. 1991); Češi na Podkarpatsku, (18. 9. 1991); a Podkarpatsko chce nezávislou republiku (20. 0. 1991). Aj maďarská tlač starostlivo sledovala požiadavky o zakarpatskej auto-

- nómii: Ruszin köztársaság Kárpátalján. Magyar hírlap (Budapešť), 10. 9. 1991; A ruszinok követelése: legyen Kárpátalja köztársaság! Napló (Debrecín), 3.9.1991.
- 24 Citát sa prisudzuje česko-slovenskému ministrovi zahraničných vecí Jiřímu Dienstbierovi v článku Svobodu pro Podkarpatskou Rus. Lidová demokracie, 9. 9. 1991.
 - 25 Text vyhlásenia poslaný sovietskemu prezidentovi Michailovi Gorbačovovi, Najvyššiemu sovietu ZSSR a Ukrajinskej SSR, ako aj Spojeným národom, bol uverejnený v novinách Otčyj chram (september-október 1990). Anglický preklad je prístupný: Carpatho-Rusyn American, XIV, 1 (Fairview, N. J., 1991), s 4-5.
 - 26 Rezolucija mitingu Tovarystva Karpatskych rusyniv z pytanňa nacional'noho vidrodženňa rusynskoho narodu i vidnovlenňa statusu Pidkarpatskoho kraju. Mukačevo, 1. 9. 1991, Molod' Zakarpaťa (Užhorod), 14. 9. 1991, s. 4.
 - 27 MAGOCSI, Paul Robert: Rusyns Regain Their Autonomy. Ukrainian Canadian Herald, Toronto, 16.3.1992, s.7.
 - 28 Sovietske príručky, používané štátnym výborom pre štatistiku na to, aby sa zhodnotili odpovede hlásení zo sčítania ľudu, boli väčšinou spracované na odporúčanie úradov jednotlivých republík a tiež Inštitútu etnografie a Jazykovedného inštitútu Sovietskej akadémie vied. Pozri: Slovnik nacional'nostej i jazykov dlja kodirovanija otvetov na 8 a 9 voprosy perepisnyh listov (Moskva, Gosudarstvennyj komitet SSSR po statistike, 1988). Je zaujímavé zaznamenať, že nedávna správa Inštitútu etnografie (č. 14110/2171 zo dňa 6. 2. 1990) uvádza: "Teoreticky je možné vyvodit' záver, že Rusíni môžu byť považovaní za takých, ako sú Rusi, Ukrajinci a Bielorusi, a že nie sú súčasťou nijakej z týchto skupín." (Dokument je vlastníctvom autora tejto štúdie).
 - 29 Diskusie o reštrukturalizácii Ukrajiny trvajú už niekoľko rokov. Susedná Halič (Galícia) a tak isto aj Zakarpatsko sú presvedčené, že by na tom boli ekonomicky oveľa lepšie, keby nezáviseli od centra v Kyjeve. Pozri: HRANČAK Ivan: Vidnovleni haluzky karpatskoho kraju: Ukrajina federatyvna? Novyny Zakarpaťa, Užhorod, 6.2.1991.
 - 30 Pozri druhú časť Ústavného zákona zo dňa 9.1.1991, zriadujúceho chartu základných ľudských práv a slobôd ako Ústavného zákona federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej federatívnej republiky.

väčšinou spracované na odporúčaní štátnych republik a tiež Inštitútu jazykovedného inštitútu Sovietskej zri: Slovare nacionalnostej i jazykov otvetov na 8 a 9 voprosy perepisnyh gosudarstvennyj komitet SSSR po . Je zaujímavé zaznamenať, že štítútu etnografie (č. 14110/2171 zo ádza: "Teoreticky je možné vyvodit' džu byt' považovaní za takých, ako i a Bielorusi, a že nie sú súčasťou cupín." (Dokument je vlastníctvom e).

ukturalizácii Ukrajiny trvajú už sedená Halič (Galícia) a tak isto aj presvedčené, že by na tom boli a lepšie, keby nezáviseli od centra v ANČAK Ivan: Vidnovleni haluzky ju: Ukrajina federatyvna? Novyny orod, 6.2.1991.

Ústavného zákona zo dňa 9.1.1991, artu základných ľudských práv a vného zákona federálneho zhro- a Slovenskej federatívnej republiky.

AD MARGINEM PRÍSPEVKU P. R. MAGOCSIHO "KARPATSKÍ RUSÍNI: SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY V BUDÚCNOSTI"

EUDOVÍT HARAKSIM

Historický ústav SAV, Bratislava

Svoje poznámky o úvahe profesora P. R. Magocsiho o karpatských Rusínoch začnem upozornením, že obyvatelia nevelkej slovenskej obce Krahule by iste namietali proti tomu, že za zemepisný stred starej Európy neoznačuje ich obec, presnejšie to miesto, kde od dávnych čias stojí ich kostol, ale bod o niekoľko sto kilometrov východnejšie, ktorý leží neďaleko dediny Dilove na území bývalej Podkarpatskej Rusi, dnes Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Krahulčanov by sotva presvedčil jeho argument, že stred Európy pri Dilovom stanovili vedci "kráľovského Uhorska" ešte v minulom storočí a že o sto rokov neskôr potvrdili to isté aj sovietski vedci. Proti jeho argumentácii by uviedli, že aj v ich prípade to boli vedci, ktorí stanovili, že stred Európy je v ich obci a vedcom "kráľovského Uhorska", resp. sovietskym vedcom by adresovali niekoľko neúctivých poznámok. Tým by rázne ukončili diskusiu o strede Európy a neprestali by svoje rodné Krahule považovať aj ďalej za jej stred.

Samozrejme, zmyslom úvahy P. R. Magocsiho nie je informovať svet o tom, že zemepisný stred Európy leží na rusínskom území, ale poskytnúť mu základné informácie o Rusínoch, resp. o súčasnom rusínskom hnutí a upozorniť ho, že v samom strede Európy existuje malý národ - P. R. Magocsi považuje Rusínov jednoznačne za malý národ - ktorý sa usiluje o emancipáciu a že jeho snahy treba podporiť. P. R. Magocsi svoje názory nevyslovuje v tejto úvahe prvý raz. Uverejnil ich už predtým vo viacerých štúdiách a predniesol ich na viacerých medzinárodných podujatiach, na ktorých sa v nejakej súvislosti pertraktovala národnostná otázka alebo otázka menšín. Treba poznamenať, že tieto názory P. R. Magocsiho nepri-

jímajú Ukrajinci a tí Rusíni, ktorí dospeli k ukrajinskému povedomiu. Pre nich Rusíni nie sú osobitnou národnou alebo národnostnou individualitou, ale integrálnou časťou ukrajinského národa, a preto odmietajú každé úsilie, ktoré môže prispieť k emancipácii Rusínov ako osobitnej národnostnej individuality. V tomto sú zajedno nielen Ukrajinci na Ukrajine, ale aj tí, ktorí žijú v diaspore na Západe. Jedni aj druhí názory P. R. Magocsiho odmietajú a častujú ho nie práve duchaplnými epitetonmi ako "tvorca nových národov", "obrodzovateľ ukrievdeného národa" (rozumej rusínskeho), "ideológ neorusinizmu", resp. "ideológ politického rusinizmu", "nový Miklucho Maklaj" a pod. Celkom ináč sa stavajú k jeho názorom tí, ktorí Rusínov nepovažujú za časť ukrajinského národa, ale za osobitnú národnostnú individualitu. Nie je ich málo. Medzi nich patrí značná časť obyvateľstva na bývalej Podkarpatskej Rusi, väčšina rusínskeho obyvateľstva na Slovensku a absolútna väčšina rusínskych vysťahovalcov a ich potomkov v USA a Kanade. Keby P. R. Magocsi nenachádzal oporu a podporu u týchto Rusínov, jeho snahy by pripomínali naivné donkichotovské dobrodružstvo. Treba pripomenúť aj to, že P. R. Magocsi za príslušníkov rusínskeho národa považuje aj haličských Lemkov a vojvodinských gréckokatolíckych Rusínov, ktorí si do svojej novej domoviny doniesli zemplínske nárečie, ktorým hovoria podnes. Rusínsky národ, ako to vidieť v chápaní P. R. Magocsiho, je dosť heterogénnou konštrukciou a jeho jednota je dosť iluzórna, lebo sa opiera len o vedomie spoločného pôvodu a príbuznosti nárečí. Jednotu národa, súdržnosť jeho príslušníkov vytvára však spoložitie v

jednom politickom útvere, čo v prípade Rusínov nebolo. Pevnejšie putá vznikli len medzi Rusínmi žijúcimi na východnom Slovensku a na bývalej Podkarpatskej Rusi, ktorí do r. 1918 žili vo zväzku Uhorska a po tomto roku dve desaťročia vo zväzku československého štátu. Takéto putá sa nevytvorili medzi našimi, resp. podkarpatskými Rusínmi a susediacimi Lemkami ako aj so vzdialenou vojvodinskou enklávou Rusínov. Treba však poznamenať, že i putá našich Rusínov s podkarpatskými za vyše polstoročnej odlúčenosti značne oslabli a veľa bude závisieť od toho, či dôjde k ich posilneniu.

V spojitosti s emancipačnými snahami Rusínov P. R. Magocsi vo svojej úvahe konštatuje, že štáty, vo zväzku ktorých Rusíni žili, priznávali im v rôznych obdobiach "právo na územnú entitu", t. j. určitý stupeň autonómie a samosprávy a z toho vyvodzuje záver, že toto právo by im mali uznať aj štáty, vo zväzku ktorých žijú v súčasnosti. Z toho vyplýva, že takéto právo by mala Rusínom priznať aj Ukrajina, ktorá by okrem toho mala uznať aj národnostnú osobitosť Rusínov. Nie každý z uvedených príkladov "sedí" a je presvedčivý. Dôležitý je však záver, ku ktorému došiel a fakt, že nenavrhuje zo "zemí, ktoré sú rusínske" vytvoriť nejaký samostatný rusínsky útvar, a tým meniť mapu strednej Európy. Nemožno však nespomenúť, že jeho informácia o okolnostiach pripojenia Podkarpatskej Rusi k Československu r. 1919 vyznieva azda pre prílišnú stručnosť dosť nepresne.

Za zaujímavý možno považovať jeho postreh o dichotómii rusínskej mentality, ale nazdávam sa, že len touto ich psychickou dispozíciou, ktorá nie je vlastná len Rusínom, nemožno vysvetliť ich tápanie v otázke národnej orientácie a mnohé nedôslednosti v ich politickom konaní. Pri vysvetľovaní tohto ich tápania a nedôslednosti treba brať do úvahy aj konkrétne spoločenské a politické pomery, v akých rusínske spoločstvo žilo a vyvíjalo sa. Mnoho z toho, čo sa s nimi dialo a udialo, stalo sa bez ich prispenia, z vôle mocnejších. Dokonca aj v definovaní vlastnej národnostnej identity, na čo poukazuje v tejto úvahe aj P. R. Magocsi, nemohli rozhodovať sami. Je iste zaujímavé, že z tejto úvahy sa nemožno dozvedieť, prečo P. R. Magocsi nepovažuje Rusínov za súčasť ukrajinského národa, resp. prečo vývin Rusínov nevyústil v národnú jednotu s ukrajinským národom.

V tejto prvej časti úvahy - druhá časť sa zaoberá súčasnou situáciou Rusínov a ich ochranou v budúcnosti - P. R. Magocsi prináša informácie, ktoré sa týkajú Slovenska a ktoré treba spresniť a doplniť. Takou je informácia o počte Rusínov žijúcich na

východnom Slovensku. P. R. Magocsi udáva, že na východnom Slovensku žije 130 tisíc Rusínov, čo je viac ako štvornásobok toho počtu, ktorý sa zistil pri sčítaní obyvateľstva na Slovensku r. 1991 (Rusínov 16 937, Ukrajincov 13 847). K tomuto počtu Rusínov na východnom Slovensku došiel odhadom, podobne ako pri stanovení počtu všetkých Rusínov, pri ktorom nebral do úvahy "ako sú zapísaní v úradných dokumentoch - občianskych preukazoch, alebo štatistikách sčítania ľudu". Jeho informácia je nepresná a stavia Slovákov do svetla nefútočných asimilátorov. Ide v podstate o to, že ani pri sčítaní obyvateľstva r. 1930, t. j. ešte v období, keď naše rusínske obyvateľstvo nepostihli také pohromy ako boli vojnové straty, optácia časti Rusínov do ZSSR (okolo 12 tisíc), vysťahovalectvo za prácou do českých krajov (okolo 20 tisíc), odnárodňovanie vyvolané zrušením gréckokatolíckej cirkvi a zavedením pravoslavia, a najmä tzv. ukrajinizáciou, keď sa k rusínskej (ruskej a maloruskej) národnosti na východnom Slovensku hlásilo 118 400 osôb. Pravda, v tomto počte bola zahrnutá i časť gréckokatolíckych Slovákov, ktorí sa ako príslušníci tzv. "ruskej viery", za akú sa gréckokatolícke vyznanie považovalo, hlásili za príslušníkov rusínskej národnosti. Po uvedomení si svojej skutočnej národnosti začali sa hlásiť za Slovákov, teda k národu, ku ktorému pôvodom patrili, i keď ostali aj ďalej gréckokatolíckmi. Pravoslavicizácia gréckokatolíckov a neskôr ukrajinizácia rusínskeho obyvateľstva viedla k tomu, že sa aj Rusíni začali zriekať svojej národnosti a hlásiť sa za Slovákov. Nechceli sa totiž zo dňa na deň stať pravoslavnými a Ukrajincami, ako si to predstavoval totalitný režim. K takémuto rozhodnutiu ich viedla obava, že ako Ukrajincov ich môžu vyviezť do Sovietskeho zväzu, prípadne ich obce k nemu pripojiť, čo si vonkoncom neželali. Väčšina rusínskeho obyvateľstva východného Slovenska začiatkom päťdesiatych rokov nemala už ilúzie o životných podmienkach v Sovietskom zväze a bola dosť dobre informovaná aj o neľahkých osudoch svojich krajanov, ktorí v rámci optácie do Sovietskeho zväzu odišli. Propagandou, ktorá tvrdila opak, sa pomyšľiť nedali.

Všetky spomenuté okolnosti prispeli k tomu, že mnohí Rusíni zmenili svoju národnú príslušnosť za slovenskú, čo sa pochopiteľne prejavilo na poklese ich počtu na východnom Slovensku. Táto, podľa P. R. Magocsiho "najprudšia slovakizácia a národnostná asimilácia, akú kedy Rusíni zažili", nebola vopred zakalkulovaná. O asimiláciu Rusínov po r. 1945 na Slovensku sa nik neusiloval a také čosi ani nebolo možné vzhľadom na pozície, ktoré Rusíni,

...to je známe, v tomto
... Slovenskom kraji, na
... tých orgánoch Slo
... tých federácie. Až na
... Slovensku, ale najv
... tisíc Ukrajincov r.
... rozložili - r. 1991 o
... Rusínov a 6807 Ukra
... veku pôvodného počtu
... nuje na konto Slováka
... nemohli postlovené
... pochádzala z východu
... (Odnárodňovanie, e
... východnom Sloven
... obľúbenou a často pe
... píše sa o nej na Ukra
... Západe, pravda, bez
... okolnosti, ktoré ten
... okolnostiach sa za nu
... viedla sa prijímajú tie v
... nov, ktoré poskytujú
... východného Slovensk
... nielen pocit zodpove
... informácie, ale aj e
... príklad možno pripo
... do obehu údaj (pre
... ukrajinskej literatú
... Slovensku ešte v nie
... 250 tisíc "Rusínov-U
... či všetkých gréckok
... teda ako gréckokatolí
... Ak tento údaj dosti
... demografických por
... porovná s počtom b
... sčítania obyvateľstv
... len okolo 35 tisíc
... nezistovala), neub
... dopustili najväčšej
... svetovej vojne. Že
... nejakých dvadsať tu
... málokoho napadne
... našimi hranicami je
... preberajú bez pochy
... poznatky, že medzi
... Slovensku prebeh
... renčiacny proces, k
... tých Slovákov z tejto
... obyvateľstva. Tak ist
... ka ukrajinizácii U
... etnických Rusínov.
... ceňuje tento etno
... prihlásenie sa gréck

P. R. Magocsi udáva, že na východnom Slovensku žije 130 tisíc Rusínov, čo je dvojnásobok počtu, ktorý sa zistil pri sčítaní v roku 1991 (Rusínov bolo 65 tisíc). K tomuto počtu Rusínov na Slovensku dospel odhadom, keď počtu všetkých Rusínov, ktoré žijú v území, ktoré bolo súčasťou úvahy "ako sú zapísaní v zozname - občianskych preukazoch, ktoré majú na Slovensku". Jeho informácia je založená na údajoch z predchádzajúcich sčítaní, ktoré boli v roku 1991 ešte v období, keď naše štátne orgány nepostihli také pohromy ako v súčasnosti. Informácia časti Rusínov do ZSSR, ktorá bola výsledkom práce do Československa (resp. Slovenska), odnáródňovanie vyvolané gréckokatolíckou cirkvou a zavedením tzv. ukrajinizáciou, keď sa k ukrajinskej (ukrajinskej) národnosti na východnom Slovensku hlásilo 118 400 osôb. Pravda, v súčasnosti je časť gréckokatolíckych Rusínov tzv. "ruskej viery", ktorí sa považujú za rusínskeho pôvodu, ale ich rusínske vyznanie považovalo za súčasť rusínskej národnosti. Po ukrajinizácii národnosti začali sa hlásiť k ukrajinskej národnosti, ku ktorému pôvodne patrili aj ďalší gréckokatolícki Rusínovia a neskôr ukrajinské cirkevné ústredie viedlo k tomu, že sa hlásia k ukrajinskej národnosti a hlásia sa k ukrajinskej národnosti, čo sa stalo už dávno. Väčšina rusínskeho pôvodu na východnom Slovensku začiatkom 20. storočia mala už ilúzie o životných podmienkach v zväzku a bola dosť dobre informovaná o osudoch svojich krajanov v zväzku do Sovietskeho zväzku. P. R. Magocsi tvrdila opak, sa pomýliť

okolo toho, že v súčasnosti prispeli k tomu, že ukrajinizácia národnú príslušnosť za posledných niekoľko rokov prejavilo na poklese ukrajinskej národnosti na Slovensku. Táto, podľa P. R. Magocsi, ukrajinizácia a národná identifikácia Rusínov, nebola ukrajinizácia Rusínov po r. 1991. O asimilácii Rusínov po r. 1991 nešlo ani o to, že ani pri sčítaní v roku 1991 ešte v období, keď naše štátne orgány nepostihli také pohromy ako v súčasnosti. Informácia časti Rusínov do ZSSR, ktorá bola výsledkom práce do Československa (resp. Slovenska), odnáródňovanie vyvolané gréckokatolíckou cirkvou a zavedením tzv. ukrajinizáciou, keď sa k ukrajinskej (ukrajinskej) národnosti na východnom Slovensku hlásilo 118 400 osôb. Pravda, v súčasnosti je časť gréckokatolíckych Rusínov tzv. "ruskej viery", ktorí sa považujú za rusínskeho pôvodu, ale ich rusínske vyznanie považovalo za súčasť rusínskej národnosti. Po ukrajinizácii národnosti začali sa hlásiť k ukrajinskej národnosti, ku ktorému pôvodne patrili aj ďalší gréckokatolícki Rusínovia a neskôr ukrajinské cirkevné ústredie viedlo k tomu, že sa hlásia k ukrajinskej národnosti a hlásia sa k ukrajinskej národnosti, čo sa stalo už dávno. Väčšina rusínskeho pôvodu na východnom Slovensku začiatkom 20. storočia mala už ilúzie o životných podmienkach v zväzku a bola dosť dobre informovaná o osudoch svojich krajanov v zväzku do Sovietskeho zväzku. P. R. Magocsi tvrdila opak, sa pomýliť

ako je známe, v tomto období zaujímali vo Východoslovenskom kraji, ale aj v ústredných straníckych a štátnych orgánoch Slovenska a po r. 1968 aj v orgánoch federácie. Asimilácia Rusínov neprebíhala len na Slovensku, ale aj v českých krajoch. Z počtu skoro 20 tisíc Ukrajincov r. 1961 - Rusínov vtedy osobitne nezistovali - r. 1991 ostalo už len 8 a pol tisíce (1711 Rusínov a 6807 Ukrajincov), teda menej ako polovica pôvodného počtu. Aj ich odnáródnenie sa pripisuje na konto Slovákov, hoci sa v českých krajoch nemohli poslovenčovať, i keď väčšina z nich pochádzala z východného Slovenska.

Odnáródňovanie, resp. slovakizácia Rusínov na východnom Slovensku je medzi Ukrajincami obľúbenou a často pertraktovanou témou. Hovorí a píše sa o nej na Ukrajine a v ukrajinskej diaspore na Západe, pravda, bez toho, aby sa pritom zohľadnili okolnosti, ktoré tento proces vyvolali. O týchto okolnostiach sa za našimi hranicami nič nevie a spravidla sa prijímajú tie výklady o tzv. slovakizácii Rusínov, ktoré poskytujú "znalci" rusínskeho pôvodu z východného Slovenska. Týmto však dosť často chýba nielen pocit zodpovednosti za poskytované údaje a informácie, ale aj elementárna korektnosť. Ako príklad možno pripomenúť, že nie tak dávno vošiel do obehu údaj (príčinom prešovského docenta ukrajinskej literatúry) o tom, že na východnom Slovensku ešte v medzivojnovom období žilo okolo 250 tisíc "Rusínov-Ukrajincov", čo bol približný počet všetkých gréckokatolíckych Rusínov žijúcich na Slovensku, teda ako gréckokatolíckych Rusínov tak aj Slovákov. Ak tento údaj dostatočne neinformovaný "znalec" demografických pomerov východného Slovenska porovná s počtom Rusínov r. 1961, keď sa podľa sčítania obyvateľstva hlásilo k ukrajinskej národnosti len okolo 35 tisíc (rusínska národnosť sa vtedy nezistovala), neubrání sa dojmu, že Slováci sa dopustili najväčšej etnocídy v Európe po druhej svetovej vojne. Že malý národ nemohol v rozpätí niekoľkých dvadsiat rokov zhltnúť také veľké sústo, málokoho napadne. Pre niektorých Ukrajincov za našimi hranicami je typické, že podobné informácie preberajú bez pochybnosti, ale nedokážu prijať také poznatky, že medzi gréckokatolíckimi na východnom Slovensku prebehol v tomto storočí etnodiferenciačný proces, ktorý priniesol vyčlenenie etnických Slovákov z tejto, za rusínsku považovanej masy obyvateľstva. Tak isto ťažko priznávajú fakt, že vďaka ukrajinizácii došlo k najväčšiemu úbytku etnických Rusínov. Pravda, ani P. R. Magocsi nedeceňuje tento etnodiferenciačný proces, a preto prihlásenie sa gréckokatolíckych Slovákov k svojej

slovenskej národnosti chápe ako asimiláciu gréckokatolíckych Rusínov.

Príčinou nedorozumení je i to, že ukrajinská verejnosť nie je schopná akceptovať už nohoričky známy fakt, že v Karpatskej kotline boli gréckokatolíckimi (a predtým pravoslávny) nielen Rusíni, a že nemožno každého slovenského alebo maďarského gréckokatolícku považovať automaticky za odnáródneného Rusína, aj keď sa sám označoval za "Rusnák" alebo príslušníka "ruskej viery" (orosz vallás). Na východnom Slovensku sa za Rusnákov označovali aj obyvatelia takých slovenských dedín, o ktorých vieme, že ich predkovia boli evanjelikmi a "ruskú", rozumie gréckokatolícku vieru prijali pod rekatalizačným tlakom. "Ruská viera", v ktorej sa prijímalo "pod obojm", ktorá mala slovenský bohoslužobný jazyk a navyše umožňovala aj ženu kňazov, im vyhovovala väčšmi ako rímskokatolícka. V takomto zmysle za "ruské", resp. rusínske sa považovalo aj prešovské gréckokatolícke biskupstvo a väčšina jeho duchovenstva. Skutočne, biskupstvo sa navonok prezentovalo ako rusínske a povedomie rusínstva vštepovalo aj tým veriacim, ktorí neboli rusínskej národnosti. Tieto fakty v úvahe P. R. Magocsiho nie sú dostatočne zohľadnené, i keď sa v nej gréckokatolícka cirkev výstižne charakterizuje ako "bašta rusinizmu". V súčasnosti gréckokatolícka cirkev neplní takúto funkciu a rovnako sa snaží slúžiť veriacim rusínskej i slovenskej národnosti, čo však ukrajinskej strane nevyhovuje. Teraz ju kritizuje preto, že vraj napomáha odnáródňovaniu Rusínov, resp. Ukrajincov na východnom Slovensku.

Nesporne je zaujímavá posledná časť Magocsiho úvahy, v ktorej hovorí o ochrane Rusínov a o tom, čo sa má urobiť, aby sa tento malý stredoeurópsky národ v budúcnosti udržal. Tu považuje za potrebné do záležitosti Rusínov zainteresovať svetovú verejnosť, ktorá by chránila ich národnostné práva, o. i. aj tým, že v prípade potreby vyvinie nátlak na vlády štátov, v ktorých Rusíni žijú. V tejto časti svojej úvahy sa odvoláva na kodaňský dokument Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE), v ktorom nachádza argumenty podopierajúce emancipačné snahy Rusínov. Dovoľáva sa i dokumentu z moskovskej konferencie KBSE, v zmysle ktorého menšinové veci nepatria výlučne len do kompetencie dotyčného štátu a do týchto otázok majú právo zasahovať aj ostatní účastníci helsinského procesu. Tieto dokumenty, podľa P. R. Magocsiho, má akceptovať aj samostatná Ukrajina, ak chce byť účastníčkou tohto procesu. V tejto časti úvahy sa zaoberá situáciou Rusínov v jednotlivých krajinách a

konštatuje, že v súčasnosti je najlepšia na Slovensku. Nie je to jediné zistenie, ktoré v tejto úvahe vyznieva pozitívne v náš prospech. Predtým, v spojitosti s ukrajinizáciou na východnom Slovensku konštatuje, že v období, keď sa táto akcia rozbehla, Rusínom, vtedy označovaným za Ukrajincov, sa poskytli nemalé prostriedky pre rozvoj ich kultúry a kultúrnych zariadení a že i "dobře platená ukrajinská inteligencia" dosiahla v tomto období niekoľko významnejších vedeckých a literárnych úspechov. Pravda, P. R. Magocsi k tomu dodáva, že masy rusínskeho obyvateľstva nemali z toho veľký úžitok. Napriek tomu jeho zistenie, že podmienky pre kultúrny rozvoj Rusínov, resp. Ukrajincov na Slovensku neboli ani pred rokom 1989 najhoršie, treba oceniť, lebo práve z radov "dobře platené inteligencie" sa poskytujú o týchto možnostiach nie práve vierohodné informácie.

V úvahe P. R. Magocsiho sú aj iné miesta, ktoré sa nejakým spôsobom dotýkajú Slovenska, resp. Česko-Slovenska a ktoré by bolo možné glosovať, ale

to nie je nevyhnutné. Úvaha sa totiž týka rusínskej problematiky, ktorou sa P. R. Magocsi zaoberá už desaťročia a ktorú vytrvalo prezentuje verejnosti. Túto úvahu možno považovať za určitý sukus jeho názorov, ktoré treba poznať, lebo rusínska otázka sa týka aj nás. Nemožno zakryvať, že pohľady P. R. Magocsiho na viaceré otázky sú iné ako naše, čo je pochopiteľné, lebo sa formovali v inom svete a v iných podmienkach. Napriek tomu sa v zásadnej otázke zhodujeme, že totiž Rusíni majú právo definovať svoju národnostnú identitu a že toto právo majú aj tí Rusíni, ktorí dospeli k poznaniu, že sú Ukrajinci. Návrhy P. R. Magocsiho ako napomáhajú emancipácii Rusínov a jeho odporúčania vládam krajín, v ktorých žijú Rusíni, ako postupovať pri ich zrovnoprávňovaní prezrádajú, že "rusínska otázka" v jeho prípade nie je len profesionálnou záležitosťou, ale aj citovou. Možno to pochopiť, ak vezmeme do úvahy, že sa tento americkokanadský profesor vedome hlási k svojim rusínskym koreňom, a tým aj k Rusínom. To nie je výčitka, ale uznanie.

Práca P. R. Magocsiho je základných východiská, že Karpatiskí Rusíni, východoslovenský národ, odjakživa považovaný za medzinárodným spoločnosťou uchopení mocí proti národu a proti ich vôľám. Je celkom prirodzené, že k nim dochádza k ošetrovaniu. Skutočnosť je iná, od územného celku Rus, Podkarpatská Rus, celé územie dnešného Karpatiského Rusínskeho štátu, pŕsorných pamiatok kniežata Igora s Neskorsie, v 12.-14. storočí, rilo aj na Moskovskú Rus, karpatskí Rusíni sa ruského (rozumej ruského) jazyky nepočujú národa. Za taký ich národ, ale aj všetci Rusíni, Kollárom, Štefanom, Kollárom, Štefanom.

P. R. Magocsi je nahovoriť Rusínom samostatným národom, ukrajinského jazykom, národným bytím. Rusíni "pozdĺžny predel medzi pravoslávny východ medzi východoslovenskými zásoby, prízvuk a d

Úvaha sa totiž týka rusínskej sa P. R. Magocsi zaoberá už ytrvalo prezentuje verejnosti. ovažovať za určitý sukus jeho oznať, lebo rusínska otázka sa o zakryvať, že pohľady P. R. otázky sú iné ako naše, čo je formovali v inom svete a v Napriek tomu sa v zásadnej totiž Rusíni majú právo defi- tnú identitu a že toto právo orf dospeli k poznaniu, že sú R. Magocsiho ako napomáhať a jeho odporúčania vládam Rusíni, ako postupovať pri ich zrádzajú, že "rusínska otázka" n profesionálnou záležitosťou, to pochopiť, ak vezmeme do rickokanadský profesor vedo- ňským koreňom, a tým aj k ťitka, ale uznanie.

POHĽAD Z INÉHO ZORNÉHO UHLA

(K príspevku prof. P. R. Magocsiho "Karpatskí Rusíni: Súčasný stav a perspektívy v budúcnosti")

MYKOLA MUŠYNKA

Univerzita P.J.Šafárika, Prešov

Práca P. R. Magocsiho je mylná už vo svojich základných východiskách. Snaží sa presvedčiť čitateľa, že Karpatskí Rusíni sú štvrtým samostatným východoslovanským národom. Za taký sa vraj sami odjakživa považovali a za taký boli považovaní medzinárodným spoločenstvom. Komunisti prestali po uchopení moci považovať Rusínov za samostatný národ a proti ich vôli a želaniu ich vyhlásili za Ukrajinčov. Je celkom prirodzené, že po páde komunizmu dochádza k obrodeniu rusínskeho národa.

Skutočnosť je iná. Etnonymum "Rusín" odvodený od územného celku "Rus" (Kyjevská Rus, Haličská Rus, Podkarpatská Rus) sa po stáročia vzťahoval na celé územie dnešnej Ukrajiny. Vyskytuje sa už v písomných pamiatkach 10. storočia (napr. v zmluve kniežaťa Igora s Grékmi z r. 911, sedemkrát). Neskoršie, v 12.-14. storočí sa jeho používanie rozšírilo aj na Moskovskú Rus, t. j. dnešné Rusko. Teda karpatskí Rusíni sa vždy cítili byť súčasťou veľkého ruského (rozumej rusínskeho, pretože východoslovanské jazyky nepoznajú adjektívum "rusínsky") národa. Za taký ich považovali susedné kmene a národy, ale aj všetci doterajší vedci, počnajúci Šafárikom, Kollárom, Štúrom, končiac súčasnými bádateľmi.

P. R. Magocsi je prvým vedcom, ktorý sa snaží nahovoriť Rusínom (ale aj širšej verejnosti), že sú samostatným národom, odlišným od národa ukrajinského jazykom, náboženstvom, psychikou a celým svojím bytím. Rusíni tvoria podľa jeho názoru "pozdlžny predel medzi katolíckym západom a pravoslávny východom. Kým ich reč jasne patrí medzi východoslovanské jazyky, značná časť slovných zásoby, prízvuk a dokonca syntax sú západoslo-

vanské". Posledné tvrdenie je alogické. Ako môže mať východoslovanský jazyk západoslovanskú slovnú zásobu, prízvuk a syntax, teda hlavné komponenty každého jazyka? Toto absurdné a ničím nepodložené konštatovanie stavia na hlavu všetky doterajšie dialektologické výskumy v tomto regióne, lebo všetci doterajší bádatelia (Broch, Hnafuk, Verchratskyj, Czambel, Paňkevyč, Gerovskij, Latta, autori povojnového Atlasu slovenského jazyka) zaraďovali aj lexiku, aj syntax karpatských nárečí do ukrajinského (maloruského) jazyka. Stály prízvuk má iba jedno nárečie karpatskej oblasti - lemkovské. Všetky iné nárečia majú ten istý pohyblivý prízvuk ako ukrajinčina. Je príznačné, že tézu o západoslovanskom charaktere rusínskej lexiky, syntaxe a prízvuku prevzal Magocsi nie od jazykovedcov, ale od amatérov v jazykovede: V. Petrovaja - autora doposiaľ nevydaného rusínskeho slovníka (rodáka od Medzilaboriec, žijúceho do svojho siedmeho roku v Doneckej oblasti na Ukrajine) a S. Bunganiča - penzionovaného stredoškolského učiteľa fyziky a chémie - autora doposiaľ nevydanej rusínskej gramatiky. Iba oni (a nikto iný) tvrdia, že v rusínskom jazyku prevládajú západoslovanské prvky.

Podobnou je aj snaha P. R. Magocsiho dať do protikladu gréckokatolícku a pravoslávne náboženstvo. Podľa neho "odrážajú rozdiely medzi pravoslávím a gréckokatolicizmom celý myšlienkový svetonázor, ktorý má alebo západnú alebo východnú orientáciu": pravoslávni vraj sa zriekajú svojho "ja" a odovzdávajú svoj osud do rúk Božích, zatiaľ čo gréckokatolíci berú osud do svojich rúk. V skutočnosti medzi príslušníkmi týchto dvoch konfesíí v karpatskom regióne nebolo takmer žiadneho rozdie-

lu: obe náboženstvá vyznávali ten istý východný obrad, používali tie isté modlitby, náboženské knihy, dokonca tú istú cirkevnoslovanskú reč. Inou otázkou je, že v súčasnosti sa gréckokatolícka cirkev, ktorá po stáročia udržiavala u veriacich rusínske národné povedomie, dala na cestu slovakizácie Rusínov.

Ako dôkaz o samostatnosti rusínskeho národa prikladá P. R. Magocsi k väčšine svojich prác mapu ich územného rozloženia. Táto mapa (už 14 rokov publikovaná na titulnej strane každého čísla časopisu "Carpatho-Rusyn American") je názornou ukážkou nevedeckého prístupu k skúmanej téme. Za východnú hranicu rusínskeho národa P. R. Magocsi považuje administratívnu hranicu medzi Zakarpatskou oblasťou z jednej strany a Lvovskou a Ivano-Frankovskou hranicou zo strany druhej. Lenže z obidvoch strán tejto hranice žijú tí istí Bojkovia a Huculi, teda príslušníci toho istého kmeňa či etnickej skupiny. Ako je možné zaradiť zakarpatských Bojkov a Huculov k rusínskemu a haličským k ukrajinskému národu?

Podstata príspevku P. R. Magocsiho spočíva vo vykreslení stavu Rusínov v Zakarpatskej Ukrajine, na Slovensku, v Poľsku a Juhoslávii po revolúcii r. 1989. Vo všetkých týchto štátoch vznikli separatistické rusínske organizácie, ktoré kanadský profesor srdečne víta. Za medzník vo vývoji národného povedomia Rusínov považuje "prvý svetový kongres Rusínov", uskutočnený v marci r. 1991. Kongres vraj mal "obrovský vplyv na vštepenie rusínskej národnej hrdosti viac ako 300 prítomným". Ako dôkaz tohto vplyvu uvádza výsledky sčítania ľudu, ktoré sa konalo týždeň po uskutočnení kongresu: 17 000 Rusínov a 14 000 Ukrajincov, spolu 31 000 - najnižší počet zaznamenaný na tomto území za celú históriu. Aj podľa Magocsiho je to iba 23 % skutočného stavu, čo znamená, že 77 % Rusínov sa tu hlási k slovenskej národnosti. Nuž o akom "obrovskom vplyve" tu môže byť reč, keď štyri pätiny obyvateľstva sa hlásia k cudzej národnosti?

Posledná časť Magocsiho príspevku je venovaná perspektívam budúceho vývoja rusínskej otázky v jednotlivých krajinách. Ak sa chcú Ukrajina, Česko-Slovensko, Poľsko a Juhoslávia stať členmi "novej Európy", musia, podľa jeho názoru, uznať Rusínov za osobitný národ "bez ohľadu na to, ako budú vedci alebo vláda definovať Rusínov".

Torontský profesor dáva vo svojom príspevku každej vláde lekciu, ako má postupovať, aby dodržala medzinárodné dohody, týkajúce sa národnostných menším vrátane Rusínov. V názoroch prof. Magocsiho tu môžeme pozorovať určitý vývoj.

Vo svojej prednáške v Historickom ústave SAV v

Bratislave v lete 1991, publikovanej vo viacerých periodikách, kanadský profesor vyhlásil: "Česko-Slovensko zápasí s prestavbou svojej zastaralej priemyselnej infraštruktúry... Keď chce súťažiť so svojimi výrobkami na svetovom trhu, môže si ešte dovoliť investovať stovky a tisíce korún na každoročnú podporu personálu v divadlách, múzeách, vydavateľstvách, rozhlase, dokonca aj v školách, jednoducho len preto, že ide o inštitúcie národnostných menšín?" (Kultúrny život, 30. VI. 1991, s. 8). P. R. Magocsi zopakoval toto vyhlásenie aj vo svojom referáte na medzinárodnom seminári Európskej inštitúcie a ochrana národnostných menšín v Strednej a východnej Európe a na Balkáne (Štítn pri Prahe 10.-13. októbra 1991).

Svoju "radu" česko-slovenskej vláde vyslovil P. R. Magocsi v podobe otázky, lenže táto otázka nemá iba rétorický charakter. Nevyslovená odpoveď autora je celkom jednoznačná: keď bude vláda podporovať kultúrne inštitúcie národnostných menšín - nedostane sa z hospodárskej krízy. Dôležitejšie ako kultúra národnostných menšín sú (podľa jeho názoru) chlieb, mlieko a syr.

V poslednom svojom referáte, prednesenom v Častej, zmenil P. R. Magocsi svoj názor a pripustil, že vláda môže poskytovať finančnú podporu národnostným menšinám, avšak musí rešpektovať reálny stav: rozdeľovať finančné prostriedky nie podľa vykonanej práce, ale podľa "reálneho" počtu príslušníkov dvoch národnostných menšín: 55 % rusínskym organizáciám, 45 % ukrajinským. Nie je ťažké domyslieť si, čo by znamenalo naplnenie tohto princípu: každá inštitúcia by sa musela rozdeliť na dve časti, to znamená, mali by existovať dve múzea - rusínske a ukrajinské, dve rozhlasové a televízne štúdiá, dve katedry, ba dokonca aj dvojité školy: rusínske a ukrajinské. Niet pochyb, že takéto rozdelenie by viedlo k citeľnému oslabeniu týchto inštitúcií a k ich zániku.

Na prvý pohľad je prístup P. R. Magocsiho logický. Má však jeden háčik, ktorý autor zamlčal: doposiaľ neexistuje (a nikdy neexistoval) rusínsky spisovný jazyk. (Spisovný jazyk juhoslovanských Rusínov je pre karpatský región nepoužiteľný.) A keďže niet spisovného jazyka, ako môže vláda finančne podporovať rusínske školy, rusínsky rozhlas, rusínsku literatúru atď.? Požiadavka P. R. Magocsiho je nekompromisná: "Ministerstvo školstva SR musí poskytnúť učiteľov a učebnice v rusínčine". Ako to však môže urobiť, keď rusínčina ako spisovný jazyk doteraz neexistuje a napriek všestrannej agitácii nebol zaznamenaný jediný prípad toho, aby si obyvatelia žiadali rusínsku školu alebo aspoň vyučovanie

rusínskeho jazyka samostatný rusínsky vývoj na Ukrajine náreč k spisovnej tzv. "ukrajinizácii" Slovensku neboli rusínske školy, a ruská (t. j. veľkoruské) časopisy. I divadlo väčšinu svojho generácia, a mylné považovala "rusínskej" orientácie až v r. 1989. Čiže k rusínsku, ale veľkorozdiel.

Sympatie kanadskej obrody - organizácie žijúcej niekoľkých zameraní. Bezvýhľadnej obrody "obroda Slovensku a "deukonov.

Ústrednú organizáciu ČSR (ZRUČS), z obidvoch národných Magocsi za "priami nistami ovládaného pravicových", ktorý v vedenie". Vôbec mu v rozpore so skutočnosťou sedá tohoto zväzu b komunistickej predsedníctva ZR predsedníctva KZ tvrdenia vzbudzujú jinské, je komunistické, je pokrokové. Z jeho príspevku organizácie a inštitúcií výnimkou Ukrajinsk zmenilo svoju orie

1991, publikovanej vo viacerých
ndský profesor vyhlásil: "Česko-
prestavbou svojej zastaralej prie-
túry... Keď chce súťažiť so svojimi
ovom trhu, môže si ešte dovoliť
a tiskový korún na každoročnú
u v divadlách, múzeách, vyda-
se, dokonca aj v školách, jedno-
e ide o inštitúcie národnostných
y život, 30. VI. 1991, s. 8). P. R.
to toto vyhlásenie aj vo svojom refe-
árodnom seminári Európske
ana národnostných menšín
ej Európe a na Balkáne (Štířin pri
bra 1991).

ko-slovenskej vláde vyslovil P. R.
otázky, lenže táto otázka nemá iba
r. Nevyslovená odpoveď autora je
ná: keď bude vláda podporovať
národnostných menšín - nedosta-
kej krízy. Dôležitejšie ako kultúra
menšín sú (podľa jeho názoru)

vo svojom referáte, prednesenom v
R. Magocsi svoj názor a pripustil,
poskytovať finančnú podporu
enšínám, avšak *musí* rešpektovať
efovať finančné prostriedky nie
práce, ale podľa "reálneho" počtu
h národnostných menšín: 55 %
áciám, 45 % ukrajinským. Nie je
čo by znamenalo naplnenie tohto
štitúcia by sa musela rozdeliť na
ená, mali by existovať dve múzeá -
jinské, dve rozhlasové a tele-
katedry, ba dokonca aj dvojaké
ukrajinské. Niet pochyb, že takéto
dlo k citeľnému oslabeniu týchto
ániku.

je prístup P. R. Magocsiho logický.
čičik, ktorý autor zamlčal: doposiaľ
dy neexistoval) rusínsky spisovný
jazyk juhoslovanských Rusínov je
gión nepoužiteľný.) A keďže niet
a, ako môže vláda finančne podpo-
by, rusínsky rozhlas, rusínsku lite-
ožiadavka P. R. Magocsiho je
"Ministerstvo školstva SR musí
ov a učebnice v rusínčine". Ako to
, keď rusínčina ako spisovný jazyk
je a napriek všestrannej agitácii
ný jediný prípad toho, aby si obyva-
sku školu alebo aspoň vyučovanie

rusínskeho jazyka? Všetky doterajšie pokusy vytvoriť
samostatný rusínsky jazyk stroskotali.

Vývoj na Ukrajine a v iných krajinách smeroval od
nárečí k spisovnej ukrajínčine. Pred uskutočnením
tzv. "ukrajinizácie" na začiatku 50. rokov na
Slovensku nebolo ani rusínskej národnosti ani
rusínskych škôl, ani rusínskych časopisov, ale bola
ruská (t. j. veľkoruská) národnosť, ruské školy a
ruské časopisy. Dokonca Ukrajinské národné
divadlo väčšinu svojich hier hralo v spisovnej ruštine.
Moja generácia, aj generácia mojich rodičov sa
mylne považovala za Rusov. Nijakej samostatnej
"rusínskej" orientácie tu nebolo. Tá bola vytvorená
až v r. 1989. Čiže komunistický režim zlikvidoval nie
rusínsku, ale veľkoruskú orientáciu, v čom je veľký
rozdiel.

Sympatie kanadského profesora sú zjavne na strane
rusínskej orientácie, predovšetkým Rusínskej
obrody - organizácie bez členskej základne, zdru-
žujúcej niekoľkých jednotlivcov protiukrajinského
zamerania. Bezvýhradne podporuje snahu Rusín-
skej obrody "obrodil" rusínstvo na východnom
Slovensku a "deukrajinizovať" kultúrny život Rusín-
nov.

Ústrednú organizáciu, Zväz Rusínov-Ukrajincov
ČSFR (ZRUČS), združujúcu 10 000 príslušníkov
obidvoch národných orientácií, považuje P. R.
Magocsi za "priameho potomka predtým komu-
nistami ovládaného Kultúrneho zväzu ukrajinských
pracujúcich", ktorý vraj "stále má z väčšej časti to isté
vedenie". Vôbec mu neprekáža, že takéto tvrdenie je
v rozpore so skutočnosťou: aj predsa, aj podpred-
seda tohoto zväzu boli dvadsať rokov perzekvovaní
komunistickým režimom a medzi 13 členmi
predsedníctva ZRUČS je iba jeden z bývalého
predsedníctva KZUP. Takéto neopodstatnené
tvrdenia vzbudzujú dojem, že všetko, čo je ukra-
jinské, je komunistické, t. j. reakčné, všetko, čo je
rusínske, je pokrokové.

Z jeho príspevku vyplýva, že vláda podporuje iba
organizácie a inštitúcie ukrajinského smeru (s
výnimkou Ukrajinského národného divadla, ktoré
zmenilo svoju orientáciu a stalo sa rusínskym

Divadlom Alexandra Duchnovyča). V skutočnosti je
celá činnosť protiukrajinskej Rusínskej obrody - jej
zjazdy, snemy, festivaly, noviny a časopisy - financo-
vaná štátom z rozpočtu Ministerstva kultúry SR.

Tézu o tom, že Rusíni a Ukrajinci sú dva odlišné
národy, považuje P. R. Magocsi za takú samo-
zrejmu, že ju nepotrebuje ani zdôvodňovať. Dosta-
čujúcim dôkazom je preňho skutočnosť, že pri
poslednom sčítaní ľudu sa na Slovensku prihlásilo
takmer 17 000 obyvateľov k rusínskej národnosti a
iba 14 tisíc k národnosti ukrajinskej. V skutočnosti
ide o príslušníkov jednej a tej istej národnosti. Aj keď
nedisponujem výsledkami sociologického výskumu,
ako národopisec, pohybujúci sa v teréne, si dovoľm
tvrdiť, že väčšina tých, čo sa deklarovali za Rusínov,
podvedome inklinuje k ukrajinskej kultúre. Ja sám
sa považujem za Rusína, viem však, že patríam k
ukrajinskému národu a ukrajinskú reč a kultúru
považujem za svoju rodnú, podobne, ako sa Šarišan
hlási k slovenskému národu, Moravan - k českému,
Bavorák - k nemeckému, i keď všetci hovoria po celý
život svojim nárečím a spisovný jazyk väčšinou ani
neovládajú.

Súčasnú snahu o vytvorenie samostatného
rusínskeho národa považujem za politickú, nie
národnostnú, a toľž nie za vedeckú záležitosť. Vo
všetkých častiach Ukrajiny smeroval vývoj od
rusínskej národnosti k ukrajinskej. Ináč tomu nemô-
že byť ani na Zakarpatskej Ukrajine, na Slovensku a
v Poľsku. Etnonymá "Rusíni" a "Ukrajinci" sú teda
synonymami - prvé je staršie, druhé novšie. Aká-
koľvek snaha vsadiť klin medzi týmito dvoma orien-
táciami povedie k ich oslabeniu a ku konečnej
asimilácii, ako sa to stalo v severnom Maďarsku, kde
sa všetky niekdajšie rusínske lokality pomadžarčili len
preto, že prijali ideu samostatnosti Rusínov (Ruthé-
nov).

Nepopieram právo každého občana hlásiť sa k
národnosti podľa vlastného presvedčenia. Veda však
nemôže prispôbovať výsledky svojho bádania
dočasnej módnjej vlne. Tie majú mať trvalú hodnotu.
Z tohto hľadiska príspevok P. R. Magocsiho mi viac
pripomína politický traktát ako vedeckú štúdiu.

NIEKOĽKO ÚVAH NA TÉMU ČLÁNKU PAULA R. MAGOCSIHO "KARPATSKÍ RUSÍNI: SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY V BUDÚCNOSTI"

ANDRZEJ A. ZIĘBA

Unwersytet Jagielloński, Krakov

Je dobre, že redakcia Slovenského národopisu sa podujala publikovať diskusiu o karpatských Rusínoch. Udalosti posledných rokov ukazujú, že táto malá etnická komunita sa dočkala svojho obrodzenia. V súčasnosti už situácia výskumov problematiky karpatských Rusínov prešla značnými zmenami. Nová politická atmosféra v našich končinách Európy dovoľuje robiť ich smelšie a širšie. Nastal čas konfrontácie protikladných a navzájom izolovane rozvíjaných pohľadov na túto otázku. Tento fakt podčiarkujem nie bez dôvodu. Zároveň so zavedením politických obmedzení do vedeckého bádania zhora objavili sa totiž názory o nepotrebnosti skúmať Rusínov. Hovorí sa - a tu mám na mysli niektorých predstaviteľov ukrajinskej vedy, že problém Rusínov už história i veda rozriešila bez ohľadu na to, čo si myslia o sebe sami Rusíni. Takýto pohľad je prejavom mentálneho dedičstva vytvoreného z vulgarizovanou verziou marxizmu. Namiesto dochádzania k vedeckým záverom prostredníctvom pozorovania a analýzy existujúcej a meniacej sa skutočnosti navrhuje prijať opačný postup: zovšeobecňovať "pravdy", zostrojené z všeobecných teoretických postulátov, ktorým sa musí prispôsobovať skutočnosť.

Text Paula R. Magocsiho považujem za cenný preto, že vychádza z popisu etnickej skutočnosti Karpát a predkladá jej spresňujúcu analýzu. Vďaka tomu, že pri opise používa kategóriu "Rusíni", toto územie a obyvateľstvo, ktoré ho obýva, dovtedy často vo vedeckých prácach pertraktované s istou dávkou netrpezlivého protekcionizmu, bolo opísané prenikavejšie a metodologicky správnejšie, než v prácach tých, ktorí požadujú "zreformovanie" vedomia analy-

zovanej skupiny v súlade s presvedčením určitého okruhu bádateľov. Možno povedať, že autor stavia výskumy národného povedomia východoslovanských obyvateľov Karpát na nohy, kým veľká časť jeho predchodcov dávala prednosť stanovisku opačnému.

V predmetnom článku je moment, ktorý pokladám za zvlášť zaujímavý. Mám na mysli charakteristiku východných a západných prvkov v kultúre karpatských Rusínov. Tento problém má zásadný význam, keďže práve v tejto kultúrnej dvojtvárnosti (popri izolácii Rusínov v ich horskej vlasti) spočíva podstata ich národnostnej diferenciacie rovnako voči jazykovo-náboženským bratom z východu - Ukrajincom, ako aj voči susedom zo západu - Slovákom a Poliakom. Tento autentický zásadný kultúrny dualizmus, neodstrániteľný ani pomocou dlhoročných programov odnárodňovania či po-národňovania (napr. poľský plán polonizácie Lemkov v 30. rokoch, poukrajincovanie v Poľsku, Československu i v ZSSR po druhej svetovej vojne) je dôkazom "odlišnosti" Rusínov a prameňom oživujúcim to, čo pre mnohých bolo iba "separatizmom".

Teraz prejdem k niekoľkým kritickým pripomienkam alebo doplnkom. Vo svojich úvodných úvahách autor píše, že "...Rusíni nie sú periférnou skupinou, ale takou, ktorej vlasť - Karpatská Rus sa nachádza priamo v srdci Európy".¹ Domnievam sa, že toto tvrdenie treba doplniť slovami Chrisa Hanna, sociálneho antropológa z britskej univerzity v Cambridge, ktorý tvrdí: "na mape to môže byť sám stred Európy, avšak ekonomicky aj intelektuálne ide o zaostalú oblasť". Táto na pohľad malicherná oprava je veľmi dôležitá. Dovoľuje lepšie pochopiť

rozmary a podstatu javu, o ktorom sa v posledných desaťročiach obývali priamo v Karpatoch. Iba do malej miery sa zúčastňovali, tak skôr ako v minulosti. Zvlášť významná je situácia v oblasti formovania nových národností, ktoré sa stali základom súčasnej rozmanitosti mnohých národov kontinentu. Rusínske Karpáty Európy - boli po stáročia akoby mestá, z ktorého sa obývali rozľahlejšie a pohodlnejšie prostredie svoje pôvodné sídla spustnúť.

Celkom iste nie je vinou autorových údajov o veľkosti opisovanej skupiny v Česko-Slovensku dodatočne vymedzené mieste by som chcel položiť okolo 50 tisíc "Rusínov" pre zemplínska a šarišská územie, či ďalej ostali vo svojom území (etnicky identifikujú). Konkrétne chýbajú, čo sa týka územia Po-

Chcel by som zaujať stanovisko k otázke. V poslednom čase pu- blikované pre záležitosti národnostnej spravy Mniejszości Narodowej kultúry a umenia vo Varšave informácie o Lemkoch. Informácia správa Skupiny, ich uvádza v skupine s Ukrajincami - 300.3 boli predstavitelia ukrajinskej menšiny, ktoré počty sú nadsadené, o čom svedčia výborové z de- cembra 1988, ktoré uvádzajú spolu s Litovčanmi (Blok volebnej menšiny)⁴, avšak hlasov.⁵ Aj najzručnejšie ro- bota odhadnúť ukrajinskú skupinu. V tomto počte sú už zahrnuté ukrajinským národným povedomím Szlantz Gorfic zaujal na spomínané druhé miesto. Pritom nejaké obyvateľstvo určite nehlasovali (Blok volebnej menšiny Mniejszości). Lemkovia s ich povedomím zvláštnu kandidáciu. Niekoľkí aktivisti podporili kandidáciu menšiny.⁶

Celú túto históriu uvádzam upozornil na fakt, že odhady zainteresované osoby takmer nikdy nemajú prístupovať veľmi opatr-

NI: SÚČASNÝ

lade s presvedčením určitého
ožno povedať, že autor stavia
o povedomia východoslo-
Karpát na nohy, kým veľká časť
dávava prednosť stanovisku

ánku je moment, ktorý pokla-
lavý. Mám na mysli charakte-
západných prvkov v kultúre
. Tento problém má zásadný
v tejto kultúrnej dvojtvárnosti
ov v ich horskej vlasti) spočíva
stejnej diferencie rovnako voči
im bratom z východu - Ukra-
sedom zo západu - Slovákom a
entický zásadný kultúrny dua-
ný ani pomocou dlhoročných
ňhovania či po-národňovania
olonizácie Lemkov v 30. rokoch,
Poľsku, Československu i v
svetovej vojne) je dôkazom
a prameňom oživujúcim to, čo
a "separatizmom".

k niekoľkým kritickým pripo-
plnkom. Vo svojich úvodných
že ... "Rusni nie sú periférnou
ktorej vlast - Karpatská Rus sa
srdci Európy".¹ Domnievam sa,
a doplniť slovami Chrisa Hanna,
ológa z britskej univerzity v
rdí: "na mape to môže byť sám
ekonomicky aj intelektuálne ide
áto na pohľad malicherná oprá-
tá. Dovoľuje lepšie pochopiť

rozmary a podstatu javu, o ktorom je reč. Hoci Rusi
ni po stáročia obývali priamo stred nášho kontinentu,
iba do malej miery sa zúčastňovali na udalostiach,
ktoré sa na ňom odohrávali. A ak sa na nich aj
zúčastňovali, tak skôr ako predmet než podmet
dejín. Zvlášť významná je slabá odozva na proces
formovania nových národných ideológií v 19. storočí,
ktoré sa stali základom budovania štátnej nezá-
vislosti mnohých národov tejto časti európskeho
kontinentu. Rusínske Karpaty - periféria v srdci
Európy - boli po stáročia ako centrum amerického
mesta, z ktorého sa obyvateľstvo presťahovalo na
rozľahlejšie a pohodlnejšie predmestia, nechávajúc
svoje pôvodné sídla spustiť a premeniť sa na ruiny.

Celkom iste nie je vinou autora, že chýbajú solídne
údaje o veľkosti opisovanej skupiny. Iba sčítanie ľudu
v Česko-Slovensku dodalo určité konkrétne (na tomto
mieste by som chcel položiť otázku, aký bol osud
okolo 50 tisíc "Rusnákov" presídlených po roku 1945
vo Zemplíne a Šariši do českých Sudet², o ktorých
neviem, či ďalej ostali vo svojich nových sídlach a ako
sa etnicky identifikujú). Konkrétne údaje naďalej
chýbajú, čo sa týka územia Poľska a Ukrajiny.

Chcel by som zaujať stanovisko k poľskej časti
otázky. V poslednom čase publikované údaje Skupi-
ny pre záležitosti národnostných menšín (Zespół do
Prapaw Mniejszości Narodowych) pri Ministerstve
kultúry a umenia vo Varšave neobsahujú osobitné
informácie o Lemkoch. Informácie, o ktoré sa opiera
Právo Skupiny, ich uvádzajú spoločne v jednej
skupine s Ukrajincami - 300-350 tisíc. Informátormi
boli predstavitelia ukrajinskej menšiny.³ Nimi poda-
né počty sú nadsadené, o čom svedčia aj závery parla-
mentných výborov z decembra 1991. Ukrajinci sa v
nich uvádzajú spolu s Litovcami, Čechmi a Slováckmi
(Blok volebnej menšiny)⁴, avšak dostali sotva 27 tisíc
hlasov.⁵ Aj najžičlivejšie robené sčítanie dovoľuje
odhadnúť ukrajinskú skupinu v Poľsku na 150 tisíc.
V tomto počte sú už zahrnutí aj Lemkovia s ukra-
jinským národným povedomím - Lemko Wasyl
Bzianta z Gorlíc zaujal na spomenutej volebnej listine
druhé miesto. Pritom nejaká časť lemkovského
obyvateľstva určite nehlasovala na kandidátku
Blok volebnej menšiny (Wyborczy Blok
Mniejszości). Lemkovia s rusínskym národným
povedomím zvláštnu kandidátku nezostavili.
Niekoľkí aktivisti podporili kandidátku nemeckej
menšiny.⁶

Celú túto históriu uvádzam preto, aby som
upozornil na fakt, že odhady menšinových skupín
záujemované osoby takmer zdvojnásobujú. Treba
s nimi pristupovať veľmi opatrne. Môže sa ukázať, že

Lemkov s rusínskym národným povedomím je v
Poľsku značne menej, ako predpokladá Paul R.
Magocsi.

Autor sa dotýka aj oficiálneho zákazu používania
názvu "Rusín" v Poľsku po roku 1945. Aj tu by som
chcel podať určité spresnenie. Dohoda z 5. sep-
tembra 1944 týkajúca sa presunov obyvateľstva,
uzavretá Poľským výborom pre národné oslobodenie
(Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego), náhrada vlády,
lojálnej voči Stalinovi a vláda Ukrajinskej SSR zreteľne
medzi národnosťami, ktoré majú byť presídlené z Poľska
do ZSSR vymenúva národnosť bieloruskú, ruskú, ukrajinskú
a rusínsku.⁷ Poľské miestne úrady si v tom čase boli
vedomé rozdielov medzi Ukrajincami a Lemkami
(Rusínmi).⁸ Ďalší oficiálny dokument, vydaný
poľskou vládou, ktorého účinky sa týkali Lemkov
(rozhodnutie o začatí akcie Wisła z 24. apríla 1947)
vymenúval dve kategórie obyvateľstva - "ukrajinské"
a "miešané".⁹ Niet pochybností, že Lemkov práve
vtedy započítali do ukrajinského obyvateľstva, ale
toto rozhodnutie vyplývalo z príčin praktického
charakteru. Bol príkaz vysídľovať aj Poliakov z
miešaných rodín. išlo o radikálne odstránenie
všetkých prostredí, podporujúcich činnosť UPA.
Lemkovia bez ohľadu na to, či sa dnes k tomu prizná-
vajú alebo nie, s UPA spolupracovali.¹⁰ A teda
stotožnenie obidvoch etnických skupín malo vtedy
podklad výlučne praktický.

V polovici 50. rokov sa politické vzťahy v Poľsku
začali meniť. Nová vláda na čele s Władysławom
Gomułkom, ktorý sa v čase hitlerovskej okupácie
skrýval medzi Lemkami, sa rozchádzala s mnohými
predchádzajúcimi politickými riešeniami. Lemkovia
sa ocitli pred ťancou. Jednak práve vtedy a až vtedy
padol definitívny ortiel v ich veci. Vyprovokovali ich
nešťastné vystúpenia Petra Hardija.¹¹ V roku 1958
expert poľskej komunistickej strany na národnostné
záležitosti Aleksander Sław na stránkach ideolo-
gického orgánu tejto strany "Nowe Drogi" vyhlásil,
že Lemkovia sú iba etnografická skupina v lone ukra-
jinského národa.¹² Ani to nemohlo byť inak. Vytrvalý
tlak lemkovského obyvateľstva zdola bol v tom čase
silný, kým prístup vlády zasa zmierlivý.¹³ Jednak
však po amerických publikáciách sa Hardijova zá-
ležitosť stala priveľmi nápadná. Možno sa domnievať,
že vyvolala ostražitosť Moskvy. Aj bez Hardijovej
záležitosti by sa národnostná politika Varšavy bola
mohla vyvíjať zjavne rovnako. Pomerne veľký vplyv
na ňu v tých časoch mali starí činitelia Komunistickej
strany Západnej Ukrajiny. Na otázku, aká veľká teda
bola šanca, aby Lemkovia získali oficiálne uznanie

komunistické vlády v Poľsku v roku 1956, dnes ešte nevieme dať jednoznačnú odpoveď.

Pri tejto príležitosti stojí za to objasniť ešte jednu podrobnosť. Netyka sa bezprostredne textu P. R. Magocsiho, hoci sa dotýka práve poľskej reakcie na stotožnenie (Lemkov) Rusínov s Ukrajincami. Dosť rozšírený je názor, že poľská spoločnosť podporila represívne kroky komunistickej vlády proti národnostným menšinám.¹⁴ Vonkoncom to však nebolo tak. Proti vysídľovaniu rázne protestovali...kruhy poľských nacionalistov. A hoci táto paradoxná situácia dnes upadla do zabudnutia, faktom zostáva, že publicista ND v emigrácii Jędrzej Giertych v r. 1946 napísal: "Využívam príležitosť, aby som sa dotkol záležitosti masového vysídľovania rusínskeho obyvateľstva z okolia Przemysla, Sanoka, Chełma a Lemkowszczyzny. Bezohľadnosť, s akou sa toto presídľovanie, ktoré sa dotklo o. i. Lemkov, u ktorých prevažovali sympatie staroruské a nie ukrajinské vykonáva, je z poľského hľadiska zločinom. Zvlášť smutné je to, že toto presídľovanie, vykonávané z vôle Moskvy, sa uskutočnilo v podmienkach, keď bol možný účinný protest zo strany poľskej spoločnosti."¹⁵ Stanovisko Giertycha bolo zjavne vyvolané jeho protiukrajinskou fóbiou. Bezprostredne on mal ten názor, že z poľského hľadiska bude výhodnejšie podporiť myšlienku národnej odlišnosti Rusínov.

Čo sa týka charakteristiky poľských iniciatív Rusínov, podčiarkol by som výraznejšie ako to robí P. R. Magocsi jednu ich črtu: závislosť od cudzích faktorov. Politická inštrumentálnosť karpatských Rusínov bola neodškriepiteľným faktom. Tým nechcem povedať, že z hľadiska národného začali existovať jedine ako výtvor cudzích síl. Skôr ekonomická slabosť a nerozvinutosť kultúry spôsobili, že politické ideológie, ktoré vznikli v 19.-20. storočí na karpatskej Rusi, hľadali vonkajších sponzorov. V medzivojnovom období nimi bolo Poľsko, Maďarsko, Sovietsky zväz a Československo. Vznik a krátko existencia Karpatskej Ukrajiny sa spája so zárukou pôsobením OUN.

Prejdime k súčasným problémom. Autor diskutuje o situácii Rusínov v nových politických podmienkach, ktoré vznikli po roku 1989. Pád komunistických režimov bol nepochybne užitočný aj pre Rusínov. Hneď po tom nastala v Stredovýchodnej Európe renesancia nacionalizmu. Bez tohto faktu by nebolo ani renesancie Rusínov, ale tento proces bude mať aj nepríjemné účinky na ich pozíciu. Vznikli a možno aj ďalej budú vznikať nové štáty. Rusíni už nežijú v ZSSR ani v Juhoslávii. Pozícia Slovenska sa tiež zmenila. Tieto nové a obnovené

štáty ešte len budujú svoj právny systém a vytvárajú svoju politickú doktrínu. Vzniká obava, že niektoré politické sily, podobne ako to bolo pred rokom 1939, vyzdvihnú rusínsku otázku ako predmet medzinárodnej roztržky. P. R. Magocsi spomína túto skutočnosť vo vzťahu k Česko-Slovensku a Maďarsku. Tamojšie diskusie prebehli so širokým ohlasom v medzinárodnej tlači (aj poľskej). Menej známe je to, že aj v Poľsku určité politické sily prejavili záujem o "lemkovskú kartu". Ide o tie vrstvy spoločnosti, ktoré po voľbách r. 1991 vytvorili novú poľskú vládu. Ukázalo sa, že uvádzané názory J. Giertycha majú svojich pokračovateľov. A tak ešte v júni 1989 v mesačníku *Głos*, ktorého šéfredaktorom bol Antoni Maciariwicz, terajší minister vnútra (sa publikoval článok Ryszarda Czarneckiego terajšieho poslanca v Sejme za krídlo Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego), v ktorom autor analyzuje možnosti spolupráce s Lemkami a Slovákmi. Pri tom neskrýval, že túto spoluprácu vidí v perspektíve "rozširovania pásma poľského vplyvu" a domnieval sa, že Lemkovia vytvoria "svojrásny nárazník medzi Varšavou a Kyjevom".¹⁶ O niečo neskôr v roku 1990 *Tygodnik Solidarność* pod veľavravným nadpisom "Čakajú na svoju hodinu" umiestnil výklad článku o Rusínoch z *The Independent*.¹⁷ Tak teda zo strany poľských nacionalistov sa voči Rusínom /Lemkom prejavuje veľký záujem. Prieběžne sa živo komentujú udalosti na Slovensku a na Ukrajine.

Aký z toho vyplýva záver? Keby Rusíni dokonca aj sami - ako to potvrdzuje P. R. Magocsi - nedeklarovali ochotu destabilizovať existujúce hranice, nájdú sa medzi susedmi Ukrajiny takí, ktorí budú chcieť ich prostredníctvom dosiahnuť tento cieľ. "A nebojme sa strašiaka hraníc, pretože hranice sa nebudú zachovávať len preto, že Poliaci začnú simulovať, že nemajú svoje záujmy a aspirácie. Rozhoduje a bude rozhodovať sila..." - píše v spomínanom článku R. Czarnecki.¹⁹ Tento hlas sa harmonicky zhoduje s vyhláseniami českých republikánov. Dnes ešte možno tvrdiť, že sú to hlasy na okraji. Ale sú znepokojujúce. Ďalšie rozdávania karát v tejto priam pred našimi očami sa črtajúcej roztržke prislúcha Ukrajine. Ak fakticky - ako to pripúšťa P. R. Magocsi - sa jej vzťah k Rusínom ustáli v súlade so zásadami KBSE, k medzinárodnému riešeniu rusínskej otázky nedôjde. Ak sa však záležitosti na Podkarpatsku začnú vyvíjať opačným smerom - a mnohé príznaky to naznačujú - nacionalistické skupiny obklopujúce Ukrajinu nadobudnú ľahkú zámienku, aby vystúpili ako patróni ukrivdených Rusínov.

Nakoniec niekoľko viet o vzťahu k tomu úryvku textu, ktorý sa týka statusu Lemkov (Rusínov) v

Poľsku. Nepochybne má aut. finančná situácia lemkovsk. je zlá. Lenže nie je nič zvl. nedostali takmer nijaké dot. energicky nebojovali. V tých sk. neexistuje nijaká oficiálna procedúra. Výška dotácie národnostnej skupiny. Najviac tí, ktorí si to vedia vybojovať, dostali od vlády takmer 1.

Problém však nespočíva v. tá skupina s veľkým percent. testva. Táto skupina sa má statusom a viac životnými. vyplýva napr. široká podpora na Lemkowszczyznie²¹ a veľk. pravoslávny a gréckokatolí. jednej a slabá účasť na práci strane druhej. Stovarišnja E. nizáciou, ktorá sa ešte včelíc. lobbingu v hlavnom meste, o dotácie najväčšmi. Ako ke. treba prijať vstup lemkovsk. Mniejszości Narodowych, prezidenta Lecha Wałcu. H. Ukrajinców do Rady vst. prítomnosť na politickej p. teraz, keď sa rozhodujú. menšín a záležitosti sa form. ústave.²³ Ukrajinská menš. dávno energicky usiluje, kým neprítomní tam, kde padajú. ktoré môžu predznačiť ich štáte takmer mononárodn. sa menšinové skupiny v. podporu vplyvných spoloč. zoskupení. V tejto oblasti n. možnosti, hoci nie vždy ich jeden z líderov Demokratickej najväčšej politickej strany v. Kuratowska prejavila veľkú otázkou.²⁴ O Lemkoch píše. všetkých politických smerov lemkovskej problematiky na via parlamentu i vlády. A ho.

POZNÁMKY

1 HANN Chris: Religion and...
pe: The Case of the Uniats...
predmodernistickej a mode...

voj právny systém a vytvárajú ju. Vzniká obava, že niektoré ako to bolo pred rokom 1939, otázku ako predmet medzi... R. Magocsi spomína túto k Česko-Slovensku a Maďarsku prebehli so širokým ohlasom (aj poľskej). Menej známe je že politické sily prejavili záujem. Ide o tie vrstvy spoločnosti, ktoré v roku 1991 vytvorili novú poľskú vládu. Súhlasné názory J. Giertycha majú... A tak ešte v júni 1989 v... jeho šéfredaktorom bol Antoni... minister vnútra (sa publikoval... neckieho terajšieho poslanca v... nictva Chrześcijańsko-Narodowa autor analyzuje možnosti... a Slováckmi. Pri tom neskrýva... ácu vidí v perspektíve "rozšíreného vplyvu" a domnieval sa, že... vojrázny nárazník medzi Varšavou a O niečo neskôr v roku 1990... ť pod veľavravným nadpisom "Dobrych dni" umiestnil výklad článku o... dependent. Tak teda zo strany... ov sa voči Rusínom /Lemkom... em. Priebežne sa živo komentovali... ensku a na Ukrajinu.¹⁸... va záver? Keby Rusíni dokonca... rdzuje P. R. Magocsi - nedeklarovali... abilizovať existujúce hranice, ... edmi Ukrajiny takí, ktorí budú... ťvom dosiahnuť tento cieľ. "A... ka hraníc, pretože hranice sa... len preto, že Poľiaci začnú simulovať... oje záujmy a ašpirácie. Rozhovor... ováť sila..." - píše v spomínanom... ki.¹⁹ Tento hlas sa harmonicky... ami českých republikánov. Dnes... že sú to hlasy na okraji. Ale sú... šie rozdávania karát v tejto pri... mi sa črtajúcej roztržke prislúcha... ky - ako to pripúšťa P. R. Magocsi... ínom ustáli v súlade so zásadami... dnému riešeniu rusínskej otázky... šak záležitosti na Podkarpatsku... ým smerom - a mnohé príznaky... ionalistické skupiny obklopujúce... nú ľahkú zámienku, aby vystúpili... ených Rusínov.

...tko viet o vzťahu k tomu úryvku... ka statusu Lemkov (Rusínov) v

Poľsku. Nepochybne má autor pravdu, ak vraví, že finančná situácia lemkovských organizácií v Poľsku je zlá. Lenže nie je nič zvláštneho, že Lemkovia nedostali takmer nijaké dotácie od štátu, keď o ne energicky nebojovali. V týchto záležitostiach v Poľsku neexistuje nijaká oficiálna právne kodifikovaná procedúra. Výška dotácie nezávisí od veľkosti národnostnej skupiny. Najviac jednoducho dostanú tí, ktorí si to vedia vybojovať. V roku 1991 Ukrajinci dostali od vlády takmer 1,5 miliardy zlotých.²⁰

Problém však nespočíva v peniazoch. Lemkovia sú skupina s veľkým percentom dedinského obyvateľstva. Táto skupina sa menej zaoberá etnickým statusom a viac životnými záležitosťami. Z toho vyplýva napr. široká podpora úsilia o získanie lesov na Lemkowszczyznie²¹ a veľká aktivita v boji medzi pravoslávnyimi a gréckokatolíckimi o kostoly na strane jednej a slabá účasť na práci etnických organizácií na strane druhej. Stovarišinja Lemkiv je mladou organizáciou, ktorá sa ešte všeličo musí naučiť, čo sa týka lobbyingu v hlavnom meste, od ktorého závisí otázka dotácie najväčšmi. Ako krok správnym smerom treba prijať vstup lemkovskej organizácie do Rady Mniejszości Narodowych, utvorenej z iniciatívy prezidenta Lecha Wałęsu. Hodno dodať, že Związek Ukrainców do Rady vstúpiť odmietol.²² Ich prítomnosť na politickej pôde je dôležitá najmä teraz, keď sa rozhodujú osudy národnostných menšín a záležitosti sa formulujú v už vypracovanej ústave.²³ Ukrajinská menšina sa o tieto záležitosti už dávno energicky usiluje, kým Lemkovia sú naopak neprítomní tam, kde padajú kľúčové rozhodnutia, ktoré môžu predznačiť ich osudy na dlhé roky. V štáte takmer mononárodnom - a takým Poľsko je - sa menšinové skupiny musia šikovne usilovať o podporu vplyvných spoločenských a politických zoskupení. V tejto oblasti majú Lemkovia seriózne možnosti, hoci nie vždy ich vedú využiť. Tak napr. jeden z líderov Demokratickej únie, v súčasnosti najväčšej politickej strany v Poľsku, senátorka Zofia Kuratowska prejavila veľký záujem o lemkovskú otázku.²⁴ O Lemkoch písali aj masmédiá prakticky všetkých politických smerov. Rozličnými aspektami lemkovskej problematiky sa zaoberali terajší členovia parlamentu i vlády. A hoci vodcom Lemkov ostá-

POZNÁMKY

1 HANN Chris: Religion and Nationality in Central Europe: The Case of the Uniats. (Príspevok na konferencii o predmodernistickej a modernej národnej identite v Ru-

va jediné rozumné východisko tento kapitál záujmu využiť, treba povedať, že nie vždy to vedia. Aj v záležitosti kultúrnej činnosti, ak máme porovnávať Lemkov s kašubskou skupinou, analogickou vzhľadom na ambivalentné národné povedomie (nemecké, poľské a rodné), porovnanie znova dopadne v ich neprospech. Kašubi boli schopní vypracovať slovník, kodifikovať svoj jazyk a uviesť ho do používania v oficiálnych situáciách, bez ohľadu na to, že sa - podobne ako lemkovský - nedočkal sankcionovania akademickými jazykovednými autoritami.

Ešte stále stojí pred Lemkami najzávažnejšia vec: presvedčiť okolie o svojej národnej odlišnosti od Ukrajincov. Zatiaľ väčšmi počuť tvrdenia ukrajinskej strany.²⁵ Verejná mienka môže Lemkov - bez ohľadu na to, čo si oni sami o sebe myslia - uznávať za Ukrajincov. Tadeusz Szafar, keď o tom píše, trefne pripomína známy epigram Jeana-Paula Sarrtra o Židoch ako ľudoch, ktorých iní pokladajú za Židov bez ohľadu na to, či sú nimi skutočne.²⁶ Bude taký aj osud Lemkov? Kedysi som na stránkach *Nowego Dziennika* o Rusínoch napísal: "Ich národnostná odlišnosť môže existovať, avšak dnes ešte nie je faktom, ktorý by bolo možno porovnávať v rámci istej stupnice s nespornou existenciou ukrajinskej, poľskej či slovenskej národnej myšlienky."²⁷ Tento výrok mi prichodí na tomto mieste zopakovať.

Vlast karpatských Rusínov je zaostalá, ekologicky ohrozená a politicky nestabilizovaná. Ale takýto je osud celej postkomunistickej strednej a východnej Európy. Podobne ako iní jej obyvatelia, aj Rusíni potrebujú čosi viac ako blahobyť a stabilizáciu. Potrebujú európske štandardy zachovávanía práv menšín. Čo sa toho týka, úplne súhlasím s mienkou P. R. Magocsiho. Osud Rusínov, závislý až od troch národov z tohto regiónu, bude predstavovať špecifické kritérium jeho európskosti. A bude derivátom tejto európskosti. Zrejme si možno dovoliť tvrdenie, že Rusíni, tento ľud "srdca Európy" začne žiť normálnym rytmom len vtedy, keď sa Európa stane spoločným domom všetkých jej národov.

Preložila Lubica Chorváthová

...sku /ZSSR a Východnej Európe. SSEES, Londýn, 31..3, 1989), rkp., s.1.

2 TRAJDOS Tadeusz M.: Słowaccy unicy. (Možna ina-

- czej...). O grekokatolikach wschodniej Słowacji", *Sprawa Polska*, 4, Varšava 1991, s. 19.
- 3 (wal), "Mniejszości narodowe w Polsce. Najwięcej Ukraińców, najmniej Tatarów". *Dziennik Polski*, č. z 13/14. júla 1991, Krakov.
 - 4 SAWA Olgierd: "Polsky Ukraińcy w Wyborczym Bloku Mniejszości". *Rzeczpospolita*, Varšava, č. z 30. augusta 1991.
 - 5 ČECH Miroslav: "Čomu neudača? Naše Slovo", XXXVI, 46, Varšava 1991, s. 1 a 5.
 - 6 MAJCHEREK Janusz A.: "Pluralizm po krakowsku". *Czas Krakowski*, Krakov, č. z 23. septembra 1991
 - 7 SKRZYNECKI Piotr: "Wysiedlenie ludności ukraińskiej z Polski w latach 1944-1946. Varšava 1986, s. 3.
 - 8 Tamže, s. 7.
 - 9 Uchwała Prezydium Rady Ministrów w sprawie akcji "Wisła". Cit. podľa: *Tygodnik Powszechny*, XLIV, 10, Krakov 1990. Tu hodno upozorniť na znamenitú analýzu akcie "Wisła" z hľadiska medzinárodného práva, vykonanú terajším ministrom zahraničných vecí Poľska Krzysztofom Skubiszewskim, ktorú obsahuje to isté číslo *Tygodnika Powszechnego*.
 - 10 Podkladom tejto spolupráce bola obrana pred násilným vysídľovaním do ZSSR. Na západnom okraji Lemkowszczyzny ďalej zaznamenávame spoluprácu s poľskou protiviládnou partizánskou skupinou "Ognia" na Podhalí. O účasti Lemkov v UPA pozri podrobnejšie: POTICHNYI Peter J.: "The Lemkos in the Ukrainian National Movement during and after WWII". (Referát na XX National Convention AAASS, Honolulu 1988), rkp.
 - 11 Podrobnosti záležitosti pozri: GARDYJ Petro S.: *Moja podorož na Lemkovščynu i korotka istorija Lemkovskoho Relifovoho Komiteta v SŠA*. Yonkers 1958.
 - 12 Podrobnejší komentár publikácie Aleksandra SŁAWApozri: KOŁOSKI Laurie S.: *Folklore as the Limit: The 'Reemergence' of Poland's Eastern Minorities in the Early Postwar Period*. 1989, rkp., ss. 48-49. Tam je aj zaujímavá analýza vzťahov medzi poľským štátom a národnými menšinami v dobe tzv. 'odmäku' v roku 1956.
 - 13 PUDŁO Kazimierz: *Łemkowie. Proces wrastania w środowisko Dolnego Śląska, 1947-1985*. Wrocław 1987, ss. 119-126.
 - 14 Autorkou tohto zovšeobecnenia je Krystyna Kersten. Pozri jej článok "Ruchliwość w Polsce po II wojnie światowej jako element przeobrażeń społecznych i kształtowania postaw". *Przegląd Historyczny*, LXXVII, 4, Varšava 1986, s. 711.
 - 15 GIERTYCH Jędrzej: *O przyszłość ziem wschodnich Rzeczypospolitej*. Londýn 1946, s. 21. Svoj výrok potom opakoval v početných publikáciách, porovnaj napr.: "Rusini." *Opoka*, 12, Londýn 1975, s. 25.
 - 16 CZARNECKI Ryszard: "Polski interes narodowy." *Głos*, 54, Varšava 1989; "Łemkowie, Słowacy, polski interes narodowy." *Tamtiež*, 55, 1989, s. 8.
 - 17 "Czekają na swą godzinę." *Tygodnik Solidarność*, III, 32 Varšava 1990, s. 8.
 - 18 Pozri TRAJDOS T. M.: c. d.; PUCIŁOWSKI Józef: "Zapomniany kraj." *Tygodnik Powszechny*, XLV, 19, 1991 s. 5; FIDELUS Bronisław: "Świecenia biskupa grekokatolickiego w Prešovie." *Tamtiež*, XLIV, 9, 1990, s. 9; "Pierwszy Światowy Kongres Rusinów." *Trybuna /Varšava*, č. z 25. marca 1991.
 - 19 "Łemkowie, Słowacy", c. d., s. 8.
 - 20 "Spysok zasobiv, peredanych Ministerstvom kultury i mystectva v 1991 roci ukrajinšij hromadškosti v Poľšči." *Naše Slovo*, XXXVII, 6, 1992, s. 1.
 - 21 LEŚNIAK Jerzy: "Są w ojczyźnie rachunki krzywd... (2)." *Gazeta krakowska*, Krakov, č. z 2/3. marca 1990; (alm); "Lasy znów lemkowski." *Glob*, 24, Varšava, č. z 29. augusta 1991. Táto záležitosť preukázala neschopnosť skupiny vystúpiť solidárne. Došlo k rozdeleniu a rozbrojom, ktoré vyvolali rozruch nielen vo vnútri skupiny, ale aj v poľskej verejnej mienke.
 - 22 "Rada Mniejszości Narodowych RP." *Trybuna*, č. z 3. júla 1991; "Rada Mniejszości w RP bez Ukraińców i Cyganów." *Gazeta Wyborcza*, č. z 3. júla 1991; B. T.: "Nie wiem co to jest." *Sztandar Młodych*, Varšava, č. z 4. júla 1991.
 - 23 SMO CZYŃSKI Juliusz: "Mniejszości." *Kurier Polski*, Varšava, č. z 31. januára 1991.
 - 24 (gj): "Lemkowska 'Watra'." *Gazeta Wyborcza*, č. 55 z 1989; MRÓZ Wojciech: "Być Łemkiem." *Tamtiež*, č. z 20. marca 1991; (pol): "Oddać Łemkom." *Tamtiež*, č. z 26. marca 1991.
 - 25 Mám tu na mysli hlavne publicistiku. Čo sa týka vedeckých výskumov, také tvrdenie by bolo falšovaním skutočnosti. Porov. napr. posledné sociologické výskumy REGULSKA Ełżbieta: "Wyznaczniki odrębności etnicznej, funkcjonujące współcześnie w świadomości grupy ludności lemkiowskiej na terenie Łemkowszczyzny." *Etnografia Polska*, XXIII, 2, Wrocław 1979, s. 195-199.
 - 26 SZAFAR Tadeusz: *The Ukrainian Minority in Contemporary Poland*. Cambridge, Mass. 1988, rkp., s. 7.
 - 27 ZIĘBA Andrzej A.: "O Rusinach głos historia." *Nowy Dziennik*, New York, č. z 15. marca 1988.

V systéme vytváraní etnického povedo púťam. Na púťach na stretávanie ľudí spoločností dochádza kultúrnym a spoločnostným určitého ho pre všetkých zúčastnených, teda príležitosť pre odlišných znakov (vých skupín púťní praktické potreby zjednotiť veriacie obradom jednotných obradov, ktoré sa na púťe jedným z prostredníctvom textov oboznamovú národného jazyka.

Z púťných miest prostredníctvom a púťach zabezpečiť stánkoch, alebo pr ktoré si osvojili konnu, či pozorovanie bovali cestou. Púť prichádzali podnet

Hlavným účelom nie. Púťné miesta odpustkov pre púť termíne. S odpust spojené možnosti telesné uzdravenie hriechov) sa spája

CS Melville, *Man and His Works*, New York, 1958, pp. 61-78; Robert REDFIELD, *The Primitive and Its Transformations*, New York, Oxford, 1963 (orig. 1953), especially pp. 1-10. Cultural relativism was, however, anticipated in 1917 by MALINOWSKI in his book *Culture and Ethnology* (1926). It is also worth mentioning in this context Kluckhohn's remark: "The most meaningful contribution which anthropology studies have made to general anthropology is the concept of cultural relativity" (Kluckhohn, Clyde, "The Place of Theory in Anthropology", in *Philosophy of Science*, 6, 1939, p. 116; the quotation is on page 342).

ODPOVEĎ

PAUL ROBERT MAGOCSI

Multicultural History Society of Ontario, Toronto, Kanada

Úvodom by som chcel vyjadriť uznanie redaktorom Slovenského národopisu za rozhodnutie uverejniť môj referát o súčasnom postavení karpatských Rusínov a pripojiť komentáre vážnych vedcov z krajín, v ktorých Rusíni žijú. Taký prístup je v jasnom protiklade k citovo vedeným polemikám, ktoré už novinárov alebo akademikov, ktoré až doteraz ovládali väčšinu diskusií o "rusínskej otázke". Seriózne otázky si zaslúžia serióznu analýzu a kritiku, preto ďakujeme tiež dr. Ľudovítovi Haraksimovi, dr. Mykolovi Mušynkovi a dr. Andrzejovi Ziębovi za to, že si našli čas podeliť sa so svojimi názormi na môj referát o karpatských Rusínoch. Redaktori Slovenského národopisu si opätovne zaslúžia pochvalu za rozhodnutie pokračovať v diskusií, tým že mi umožnili túto odpoveď.

Možno, že by bolo užitočné začať vysvetlením, prečo som túto prácu o súčasnom stave a perspektívach karpatských Rusínov napísal. Bola odpoveďou na pozvanie zúčastniť sa konferencie Európskej inštitúcie a ochrana národnostných menšín v strednej a východnej Európe a na Balkáne, ktorá sa v októbri 1991 konala na zámku v Štířine pri Prahe, a ktorú zorganizoval Inštitút pre bezpečnosť Východu - Západ v New Yorku. Karpatskí Rusíni boli jednou zo šiestich národnostných menšín, ktoré sa mali na konferencii analyzovať. Mňa, ako aj ostatných účastníkov poprosili, aby som opísal súčasné postavenie Rusínov a to, do akej miery ich možno považovať za predmet záujmu "medzinárodných inštitúcií (Spojených národov, Európskej rady, Európskeho parlamentu, KSBE) so zreteľom na ochranu národnostných menšín a etnických skupín." Referát prednesený v Štířine bol potom doplnený a o mesiac

neskôr prednesený v Častej (Slovensko) na Konferencii o menšinách a politike, sponzorovanej československou pobočkou Európskej kultúrnej nadácie. Zrevidovaná verzia referátu vyšla na stránkach Slovenského národopisu č.2/1992, s.183-192.

Toto pozadie spomínam preto, aby som zdôraznil fakt, že myšlienky o rusínskej otázke som formuloval ako odozvu na konkrétnu žiadosť o informáciu a návrhy, ktoré predložilo Americké výskumné centrum. Ide o spätné pôsobiacu činnosť, čo mi pripomína počiatočné vyhlásenie v komentári dr. Haraksima, v ktorom poukazuje na to, že "Magoesi jednoznačne považuje Rusínov za malý národ" alebo, domnievam sa, za samostatnú národnosť. V skutočnosti nepovažujeme túto záležitosť za jednoznačnú. Vo všeobecne dobre známom príslovi na Prvom svetovom kongrese Rusínov v Medzilaborciach (marec 1991) som povedal, že súčasní Rusíni sa nemôžu považovať za samostatnú národnosť, hoci teoreticky by sa týmto smerom mohli vyvinúť.

Koniec koncov národnosti nie sú absolútnymi sociálnymi kategóriami. V určitom historickom momente vznikli a, ako vieme, niektoré dokonca zanikli. Alebo, aby sme to postavili inak: "Národy a národné kultúry sú artefakty, ktoré si neustále predstavujeme, objavujeme, o ktoré zápasíme, a ktoré pretvárame činnosťou jednotlivcov, štátu a univerzálnym prúdom užitočných predmetov".¹ Pozorovanie takého sociálneho fenoménu v súčasnosti, práve tak ako v minulosti, je úlohou vedca. Nie som to ja, kto v prípade karpatských Rusínov "jednoznačne" vyhlasuje, že rusínsky národ existuje. Sú to skôr sami rusínski hovorcovia - či už

zo Zakarpatska, severovýchodného Slovenska, lemkovskej oblasti v Poľsku alebo Vojvodiny v Juhoslávii - ktorí hlásajú, že spolu tvoria samostatnú rusínsku národnosť. Skrátka, ako historik jednoducho opisujem, čo skutočne existuje, alebo čo sa nachádza v procese formovania: nepredpisujem, čo by mohlo alebo malo byť.

Teda, v odpovedi na vyhlásenie dr. Haraksima, že rusínska "jednota je dosť iluzórna" by som povedal, že aj keby to bola pravda, nebolo by to iluzórnejšie ako idea jednotného slovenského alebo ukrajinského národa na začiatku 20. storočia alebo macedónskeho národa v predvečer II. svetovej vojny. Historici by azda viac než hocikto iný mali vedieť, ako sa "ilúzie" stávajú skutočnosťou.

Som zvlášť vďačný dr. Haraksimovi za to, že upozornil na problém štatistiky. Z toho dôvodu by sa vyhlásenie o tejto záležitosti v mojom referáte malo čítať nasledovne: "Teoreticky by počet Rusínov mohol dosahovať 1,2 milióna ľudí". K nim patrí odhadovaných 130 000 Rusínov severovýchodného Slovenska. Tento počet je samozrejme hypotetický, t.j. naznačuje situáciu, ktorá by mohla byť, a nie ktorá skutočne existuje. Naozaj vieme len to, že v marci 1991 pri sčítaní ľudu 16 937 osôb na Slovensku uviedlo, že sú rusínskej národnosti, ďalších 13 847, že sú ukrajinskej a 1 624 odpovedalo, že sú ruskej národnosti (preto, lebo sa začlenila aj ruská národnosť, hoci je pravdepodobné, že väčšina, ak nie všetci títo respondenti, pôvodne pochádzajú z rusínskych dedín).

Avšak ako sme získali odhadovaný počet 130 000 Rusínov? Odpoveď je dosť jednoduchá. Na severovýchodnom Slovensku je asi 300 dedín, ktoré etnografi a lingvisti kategorizovali ako dediny obývané východoslovenskými Rusínmi. Okrem toho, viac ako 80 % obyvateľov každej z týchto dedín pri maďarskom sčítaní ľudu v roku 1900 odpovedalo, že rusínsky jazyk (rutén nyelv) je ich materinským jazykom. Ak porovnáme toto sčítanie v roku 1900 s celkovým počtom obyvateľstva v každej z týchto dedín s československým sčítaním v roku 1970, hypoteticky by tu v tom čase malo žiť 129 398 Rusínov. Samozrejme, že nie každá jednotlivá osoba v spomínaných 300 dedinách v roku 1900 tvrdila, že jej materinským jazykom je rusínčina. Na druhej strane, nevzali sme do úvahy veľký počet Rusínov, ktorí sa v posledných troch desaťročiach vysťahovali do neďalekých miest - Starej Lubovne, Bardejova, Humenného, Prešova, Vranova a Michaloviec. Tiež je zaujímavé poznamenať, že hypotetický počet 129 000 na rok 1970 predstavuje 3 % celkového počtu obyvateľov na Slovensku, a to je percento,

ktoré sa zhoduje s percentom Rusínov na Slovensku v r. 1921 (3 %) a opätovne v roku 1930 (2,9 %).¹ Avšak v skutočnosti sa nie každý obyvateľ chce identifikovať ako Rusín, aj keď sa v roku 1991 jednotlivci po prvýkrát od II. svetovej vojny mali právo prihlásiť a byť počítaní za Rusína. Nanajvýš len 25 % potenciálnych 130 000 sa rozhodlo pre niektorú z východoslovenských národných identít či rusínsku, ukrajinskú alebo ruskú.

Odhliadnuc od osobnej neochoty jednotlivcov identifikovať sa ako Rusíni, postup pri sčítaní ľudu je sám o sebe problematický. Môže sa zdať rúhaním pre slavistu ako ja, keď pripustím, že maďarské štatistiky spreď roku 1918 - dokonca počas vrcholu maďarizácie - boli spoľahlivejšie ako československé štatistiky, ktoré nasledovali. To preto, že maďarskí sčítací komisári kladli otázky o materinskom jazyku, nie o národnosti. Takýto prístup bol pre odhad "národnostnej" identity respondentov oveľa lepší.

Naopak, československé vlády, či už počas prvej republiky alebo po roku 1945 sa pýtali - alebo aspoň publikovali - len na otázku o národnosti. Každý vie, aké je ľahké pre jednotlivcov, dokonca vzdelaných, popliesť si národnú identitu so štátom, v ktorom žijú. Ak by respondenti takto stotožnili národnosť a občianstvom, a nie s etnolingvistickým pôvodom, potom teoreticky, každý v Maďarsku pred rokom 1918 bol Maďarom a každý v Československu po roku 1919 bol Čechoslovákom. V skutočnosti z tohto hľadiska počas prvej Československej republiky neexistovali nijakí Slováci, nakoľko v uverejnených správach zo sčítania ľudu neexistovali rubriky pre Čechov a Slovákov, ale len jedna pre Čechoslovákov" (národnosť: československá).³

Zvláštnu pozornosť si zaslúži fakt, že počas sčítania ľudu v Česko-Slovensku v marci 1991, sa kladli oddelene otázky o jazyku a národnosti. Takto teoreticky - a azda aj prakticky - jednotlivci mohli odpovedať, že jeho národnosť je slovenská, ale materinsky jazyk rusínsky. Hovorím azda, pretože kým sa Českoslavenký štatistický úrad poponáhľal uverejniť predbežné výsledky sčítania ľudu z roku 1991 (v júni toho istého roku,⁴ z nejakého dôvodu do nich nezahrnul údaje o počte odpovedí na otázku materinského jazyka. Dúfajme, že taká informácia bude čoskoro prístupná, a či už zmení alebo nezmení počet Rusínov na Slovensku, otázka materinského jazyka sa stále zdá byť najspravodlivejším spôsobom určenia počtu príslušníkov menšín, ktoré žijú v mnohonárodnostnom štáte ako je Česko-Slovensko.

Otázka štatistiky nevyhnutne vedie k problému asimilácie. Zdá sa, že dr. Haraksim je zvlášť znepokojený mojim vyhlásením, že "najprudšia slova

kizácia a národnosť "zažili" sa odohrala v duchu vyhlásenie, a Matisták, ktoré majú na ľudu v rokoch 1950, 1961 a 1970. T duchu ani pričinnosť úmrtiami počas II. a vysťahovaním (do Slova lu v 60. rokoch) ale Čiech. Popri týchto prirodzenými deň Haraksim tiež dokl vopred zakalkulová bola zakalkulovaná, to pravdepodobne likvidácia gréckok prispeli k urýchlen sem môže zahrnúť detí v zmiešaných potomkovia ktorých štátnu národnosť.

Argumentácia p kizácii, ako v prípade je však v oboch príp tácii materiálov u Dúfam, že teraz, v roku 1989 v Česko uverejnia dokument rozhodnutia Komun júna 1952, ktoré v ukrajinizácie adu potom možno na potvrdiť, alebo po vyhlásenie dr. Har národnostnú asimiloval", zostáva tak tr me považovať zák (ako to bolo v pripa za príklad priamej rodnostnej sebaide

V protiklade k poz kritické pripomier zamysleniu a vylejš tento predmet, je k Jeho výklad sa neu pokročilo v našom dobre známu ukraj vedcami na bývalé jinitami za hranica tendencia dr. Mušyr

entom Rusínov na Slovensku
tovne v roku 1930 (2,9 %),
sa nie každý obyvateľ čer
sín, aj keď sa v roku 1991
at od II. svetovej vojny mal
čítaní za Rusína. Nanajvýš len
130 000 sa rozhodlo pre
enských národných identít - či
lebo ruskú.

obnej neochoty jednotlivcov
síní, postup pri sčítaní ľudu je
ský. Môže sa zdať ruhaním pre
ustím, že maďarské štatistiky
konca počas vrcholu maďa
tívejšie ako československé
ovali. To preto, že maďarski
otázky o materinskom jazyku,
kýto prístup bol pre odhad
y respondentov oveľa lepší.

nské vlády, či už počas prvej
u 1945 sa pýtali - alebo aspoň
ážku o národnosti. Každý vic,
tílivcov, dokonca vzdelaných,
ntitu so štátom, v ktorom žijú.
akto stotožnil národnosť s
etnolingvistickým pôvodom,
dý v Maďarsku pred rokom
každý v Československu po
ovákam. V skutočnosti z tohto
Československej republiky
váci, nakoľko v uverejnených
ľudu neexistovali rubriky pre
len jedna pre "Čechoslovákov"
enská).³

si zaslúži fakt, že počas sčíta-
nsku v marci 1991, sa kládli
ku a národnosti. Takto teore-
cky - jednotlivcov mohol odpo-
st je slovenská, ale materinský
orím azda, pretože kým sa
ický úrad poponáhlal uverej-
y sčítania ľudu z roku 1991 už
1, ⁴ z nejakého dôvodu do nich
ste odpovedí na otázku mate-
jme, že taká informácia bude
či už zmení alebo nezmení
vensku, otázka materinského
najspravodlivejším spôsobom
šnikov menších, ktoré žijú v
štáte ako je Česko-Slovensko.
evyhnutne vedie k problému
dr. Haraksim je zvlášť znepo-
sením, že "najprudšia slova-

klizácia a národnostná asimilácia, akú kedy Rusíni
zužili" sa odohrala v 50. a 60. rokoch. Je to jedno-
ducho vyhlásenie, odvodené z jediných existujúcich
štatistík, ktoré máme, najmä keď sa porovnajú sčíta-
nia ľudu v rokoch 1921 a 1930 so sčítaniami v rokoch
1950, 1961 a 1970. Úbytok nemožno vysvetliť jedno-
ducho ani príčinami, ktoré uvádza dr. Haraksim -
úmrtiami počas II. svetovej vojny (neuvádza počet),
vysťahovaním do Sovietskeho zväzu (väčšina sa vrátila
v 60. rokoch) alebo migráciou na Moravu alebo do
Čiech. Popri týchto stratách sa musí počítať s
prírodnými demografickými prírastkami. Dr.
Haraksim tiež dokazuje, že táto asimilácia "nebola
vopred zakalkulovaná". Nikdy som nepovedal, že
bola zakalkulovaná, ale miesto toho som uviedol, že
to pravdepodobne ukrajinizácia, kolektivizácia a
likvidácia gréckokatolíckej cirkvi, ktoré najviac
prispeli k urýchleniu procesu slovakizácie. Nieкто
sem môže zahrnúť tiež prirodzený asimilačný proces
detí v zmiešaných rusínsko-slovenských rodinách,
potomkovia ktorých pravdepodobne prijmu za svoju
štátnu národnosť slovenskú.

Argumentácia proti plánovanej asimilácii a slova-
kizácii, ako v prípade dr. Haraksima, tak aj v mojom,
je však v oboch prípadoch viac založená na interpre-
tácii materiálov než na konkrétnych dôkazoch.
Dúfam, že teraz, v demokratickejšej atmosfére po
roku 1989 v Česko-Slovensku, vedci preskúmajú a
uverejnia dokumenty, poskytujúce skutočné pozatie
rozhodnutia Komunistickej strany Slovenska z 25.
júna 1952, ktoré viedlo k prijatiu a uskutočneniu
ukrajinizácie administratívnym dekrétom. Len
potom možno naše vysvetľujúce závery znova
potvrdiť, alebo podľa potreby zmeniť. Tak či onak,
vyhlásenie dr. Haraksima, že po roku 1945 sa o
národnostnú asimiláciu Rusínov nikto "nikdy neusi-
loval", zostáva tak trochu problematické, ak nebude-
me považovať zákaz použitia národného ethonymu
(ako to bolo v prípade Rusínov v rokoch 1952-1989)
za príklad priamej štátnej intervencie do otázky ná-
rodnostnej sebaidentifikácie.

V protiklade k poznámkam dr. Haraksima, ktorého
kritické pripomienky prispievajú k opätovnému
zamysleniu a vylepšeniu mojich vlastných názorov na
tento predmet, je komentár dr. Mykolu Muškynku.
Jeho výklad sa neusiluje urobiť niečo pre to, aby sa
pokročilo v našom chápaní rusínskej otázky nad už
dobře známou ukrajinskú interpretáciu formulovanú
vedcami na bývalej sovietskej Ukrajine a ukra-
jinistami za hranicami Ukrajiny. Znepokojujúca je
tendencia dr. Muškynku zveličovať, nesprávne chápať,

alebo, čo je ešte horšie, hľadať v tom, čo som napísal,
iný zmysel.

Prvý príklad takéhoto prístupu sa týka mojich pozná-
mok o rusínskych dialektoch a ich vzťahu k výcho-
doslovanským a západoslovanským jazykom. Aby
som bol k dr. Muškynkovi úprimný, v tomto prípade
vznikol problém so slovenským prekladom anglické-
ho originálu; totiž, v mojom vyhlásení o zápa-
doslovanských vplyvoch na rusínsku slovnú zásobu,
prízvuk vo výslovnosti a syntax, bol anglický termín
"much" (značná časť) nesprávne reprodukován ako
"the majority of" (väčšina). Tento dosť drobný a
nechcený chybný preklad bol pretvorený dr. Muškyn-
kom do väčšieho intelektuálneho faux pas, čo autor
označil zveličenými termínmi ako "nelogické",
"absurdné" a "ničím nepodložené". Všetci vieme, či
už na základe zdravého rozumu alebo toho, čo nám
lingvisti povedali, že rusínske dialekty, zvlášť v juho-
východnom Poľsku a severovýchodnom Slovensku, sú
silne ovplyvnené poľštinou a slovenčinou.

Pokiaľ ide o chybné pochopenie môjho textu, dr.
Muškynka vyhlasuje, že som vraj spojil Prvý svetový
kongres Rusínov so sčítaním ľudu, ktoré sa konalo o
týždeň neskôr. V skutočnosti som povedal to, že
kongres mal veľký vplyv na približne 300 účastníkov
práve tak, ako aj na mnohých iných Rusínov na
Ukrajine, v Poľsku, Juhoslávii a Česko-Slovensku,
ktorí sa o ňom dozvedeli vďaka všeobecne širokej
tlačovej pozornosti. Je známym faktom, že správy v
tlačí sa objavili až po sčítaní ľudu. Nevyhlásil, ba ani
nenaznačil som, že medzi oboma udalosťami je neja-
ké spojenie.

Pokiaľ ide o priame pripisovanie iného zmyslu
mojim slovám, dr. Muškynka sa odvoláva na moju
prácu, v anglickom origináli pomenovanú "Koniec
národného štátu! Revolúcia, 1989 a budúcnosť
Európy", ktorá bola uverejnená v slovenskom,
maďarskom a rumunskom preklade.⁵ Skutočne je
pravdou, že v nej kladiem serióznu otázku, ktorú
nastolili vedenia všetkých štátov strednej a východnej
Európy: ako možno zároveň s bremenom ťažkých
ekonomických premien, ešte stále poskytovať štedrú
podporu širokému spektru rôznych kultúrnych akti-
vít, vrátane pomoci kultúrnym inštitúciám národ-
nostných menších? Položením takej rétorickej otázky
nie návrhom, aby podpora kultúrnych aktivít presta-
la. Skôr šlo o to, aby sa bral na vedomie fakt, že
napriek revolučným zmenám z roku 1989 ešte stále
nežijeme v optimálnych ekonomických podmien-
kach a aktivisti národnostných skupín budú musieť
hľadať iné zdroje peňažných fondov. V budúcnosti -

ktorá je už tu! národnostné menšiny nemôžu očakávať zachovanie tej istej úrovne činnosti, udržiavanej počas komunistickej éry. Skrátka, národnostné organizácie budú musieť nájsť iné než štátne prostriedky (alebo iné spolu s vládnymi), aby dokázali, že ich činnosť sa sama môže zaplatiť alebo by dokonca mohla byť zisková. V skutočnosti sa už niektoré organizácie naozaj vydali cestou vlastnej finančnej zodpovednosti. Konečne, postavenie národnostných menšín sa zlepšilo, keď všetky krajiny vstúpia do Európskeho spoločenstva, t.j. do nového poriadku, v ktorom samosprávne oblasti budú schopné rozhodnúť o svojich vlastných výdavkoch na kultúrnu, výchovnú a inú činnosť.

Argumentácia dr. Mušynku má tiež trhliny v niektorých sporných tvrdeniach. Skutočne tomu, že... "P.R. Magocsi je prvým vedcom, ktorý sa snaží nahovoriť Rusinom (ale aj širšej verejnosti), že sú samostatným národom..." aj verí? A čo Hijador Strypskij a Alexander Bonkaló v prvej polovici 20. storočia? A ak dr. Mušynka vynechá týchto dvoch vedcov, ako neprijateľných maďarónov, čo potom rusínsky historik Irynej Kondratovyč alebo moravskočeský špecialista na pohraničnú kultúru Jan Húsek, ktorý v roku 1936 písal, že "Karpatorusové se čím dále tím více vyvíjejí v samostatnou kmenovou a národní jednotku" a za dve alebo tri desaťročia Podkarpatská Rus "jistě překoná chaos rozličných orientací kulturních, jazykových i politických a vyhraní se v samostatnou individualitu národní - v národ k a r p a t o r u s k ý".⁶

V svojej horlivosti odmietať rusínsku orientáciu, dr. Mušynka vyhlasuje, že zreteľná "rusínska" orientácia na severovýchodnom Slovensku neexistovala až do roku 1989 (!) a jediná dovtedy existujúca (ku ktorej sám patril) bola "veľkoruská" orientácia. Také tvrdenie odporuje tomu, čo väčšina existujúcej literatúry tvrdí o medzivojnovom období. Dokonca marxistický ideológ Ivan Bajcura (nebol priateľom rusínskej orientácie) prišiel k záveru, že v medzivojnovom období "najsilnejšie pozície na východnom Slovensku mal rusínsky smer".⁷ Taký záver sa zakladal na konkrétnych dôkazoch. Napr. vplyvný prešovský gréckokatolícky biskup Pavel Gojdyč pri otvorení výstavy národnej kultúry v roku 1927 vyhlásil: "Ja nie som Veľkorus ani Ukrajinec. Ja som Rusín, ktorý chcem tu žiť i zomrieť."⁸ Približne v tom istom čase obľúbené noviny Russkoje slovo, ktoré vychádzali v Prešove, v redakčnom úvodníku zdôraznili rozdiel medzi oddanosťou k ruskej a miestnej rusínskej kultúre: "... podkarpatský Rusín s maturitou musí viac ako niekto iný ovládať celoruský *jobščerusskij* jazyk". Ale jeho "prvá povinnosť" je

milovať a podporovať náš miestny podkarpatoruský jazyk... naša národná miestna kultúra, národná ovedta a literatúra musí ísť po našich národných stopách, po našom!"⁹

Nakoniec dr. Mušynka dokazuje, že česko-slovenská vláda nemôže financovať rusínske školy, rusínsky rozhlas a rusínske publikácie, pretože neexistuje rusínsky literárny jazyk. Z toho logicky vyplýva, že keby rusínsky literárny jazyk existoval, potom by taká vládna podpora bola prirodzená. Avšak toto sa vraj nikdy nestane, pretože ako dr. Mušynka autoritatívne tvrdí, všetko doterajšie usilie vytvoriť rusínsky jazyk zlyhalo. Skutočne, dr. Mušynka odmieta úsilie, ktoré v tomto smere podnikol penzionovaný stredoškolský učiteľ Stepan Bunganyč a redaktori súčasných novín Narodny novynky (týždenník) a časopisu Rusyn (dvojmesačník), ktoré vychádzajú v rusínčine, len ako niečo viac než amatérske pokusy. Ale zavrhuje tiež dr. Mušynka prvý krok ku kodifikácii - nedávno uskutočnený jeho kolegom z Univerzity P.J. Šalárika dr. Jurijom Paňkom, ktorý prednedávnom uverejnil Normy rusynskoho pravopysu (Prešov 1992)?

Nie je prekvapením, že dr. Mušynka odmieta snahy dr. Paňka tak, ako odmieta úsilie každého, kto by azda bol mohol bývať poukázal na to, že Rusíni sa môžu vyvinúť do samostatnej národnosti s vlastným literárnym jazykom. Koniec koncov, dr. Mušynka, ako aj iní proukrajinskí aktivisti verí veľmi podobne "pancierovým zákonom" histórie ako marxistickí ideológovia. Všade inde na Ukrajine sa Rusíni vyvinuli na Ukrajincov, teda toto sa stane - alebo musí stať - tiež v karpatskej oblasti. Nezáleží na tom, čomu veria samotní Rusíni. Pre dr. Mušynku a iných termín Rusín znamená jednoducho staršiu formu označenia Ukrajince; preto by sa ľudia mali nazývať Rusíni-Ukrajinci.

Toto pomlčkové označenie Rusín-Ukrajinci, ktoré dr. Mušynka od revolúcie 1989 tak energicky podporuje, má asi toľko logiky ako termín - Čech, Slováčok alebo macedónsko-bulharský alebo luxembursko-nemecký. Existovali vôbec také pomlčkové národy s výnimkou existencie v hlavách českých, bulharských alebo nemeckých xenofóbických nacionalistov? A netýka sa to všetkých národov, keď autor ako dr. Mušynka tvrdí, že vie, ako ľudia "skutočne" rozmyšľajú? Ako ináč sa dá interpretovať jeho pozoruhodné vyhlásenie, že "väčšina tých, čo sa deklarovali za Rusínov (počas sčítania ľudu v roku 1991), podvedomo inklinuje k ukrajinskej kultúre."

Nijaké protiargumenty nikdy nepresvedčia pravdivých pravoverných ako dr. Mušynka, že história, tak ako život, ponúka veľa rôznych možností

Odmietnuť možno
čieho ako pod
Babencov alebo
Republikne tomu.
bydlí (a ak by o
ľudia) o ideu uk
povozovaná za je
vlastným" ľudským
Nakoniec, odmi
ľudia, aby ich pov
samostatnej miest
ľudu, je bezodsta
mohol byť a bol
"robotníckych" m
Ak sú ľudia pre
rusínsky literárny
na tak stane b
Mušynka budú t

Možno preto
komentár dr. A
základných pat
ních je, že h
proces, ktorý
predstavovať
Druhým je, že
srdca Európy
vtedy, keď sa
všetkých jej ná
ženy na replón
som vyššie uvit
národnostných
Európe, keď h
člosti (hranice
cif význam ob
njaké národ
narodnosti žij

POZNÁMKY

- 1 POSTUP, Global 1991, XX, 1991.
- 2 Magyarok a magyarok elso rész, Československá republika, I, Svazek republiky, 3 Statistika, Vol. III.

Odmietnuť možnosť rusínskej národnosti jednoducho ako politické machinácie pomýlených nadšencov alebo národných zradcov nie je veľmi nepodobné tomu, čo predrevoluční ruskí imperialisti tvrdili (a ak by sa malo veriť Solženicynovi stále tvrdia) o idee ukrajinskej národnosti. Tá bola tiež považovaná za politickú provokáciu proti "naším vlastným" lojálnym Malorusom.

Nakoniec, odmietnuť legitímne túžby tých, ktorí si želajú, aby ich považovali za príslušníkov patriacich k samostatnej rusínskej národnosti, tak hovorí hlas ľudu, je bezohľadné. Kým v minulosti taký hlas mohol byť a bol podceňovaný vládami a ideológmi "robotníckych" štátov, nemôže byť odmietaný dnes. Ak sú ľudia presvedčení a ochotní pracovať pre rusínsky literárny jazyk a rusínsku národnosť, potom sa tak stane bez ohľadu na to, čo kritici ako dr. Mušynka budú hovoriť.

Možno preto, že patríam k tej istej generácii, komentár dr. Andrzeja Ziębu je založený na dvoch základných princípoch, s ktorými súhlasím. Prvý z nich je, že históriu treba chápať ako dynamický proces, ktorý v kontexte diskutovaného môže predstavovať vytvorenie "nových" národností. Druhým je, že Rusíni, ako dr. Zieba hovorí "tento ľud srdca Európy začne žiť normálnym rytmom len vtedy, keď sa Európa stane spoločným domom všetkých jej národov". Spoločný Európsky dom, založený na regiónoch, nie na národných štátoch, je, ako som vyššie uviedol, najlepšou garanciou pre prežitie národnostných menšín. Prečo? Preto, lebo v Novej Európe, keď súčasné štátne hranice stratia na dôležitosť (hranice Európskeho spoločenstva začínú strácať význam od roku 1993), fakticky nebudú existovať nijaké národnostné menšiny, len rovnocenné národnosti žijúce v rôznych častiach kontinentu.¹⁰

POZNÁMKY

- 1 FOSTER, Robert J.: Making National Cultures in the Global Ecumene, Annual Review of Anthropology, XX, 1991, s. 252.
- 2 Magyar statisztikai közlemények, újsorozat, I. Kötet: A magyarkorona országainak 1900. évi népszámlálása, első rész Budapest, 1902; Retrospektívni lexikon obcí Československé socialistické republiky, 1850-1970, Díl I, Svazek 2; Díl II, Zvazok 2: Slovenská socialistická republika, Praha 1978.
- 3 Statistický lexikon obcí v republice Československej, Vol. III: Slovensko, Praha 1927; Statistický lexikon obcí

Uvedomte si, že také štádium politickej evolúcie sa len teraz začína v "západnej" Európe a môže trvať niekoľko desaťročí, kým dosiahne strednú a východnú Európu. Zatiaľ tu bude existovať medziobdobie, počas ktorého upozornenie dr. Ziebu o nových štátnych útvaroch treba brať vážne. Napríklad, Rusíni sa v tomto medziobdobí budú musieť prispôsobiť skutočnosti, že staré národné štáty, v ktorých žili - Sovietsky zväz, Česko-Slovensko, Juhosláviu nahradili menšie národné štáty - Ukrajina, Slovensko, Srbsko. Dúfajme, že tieto nové národné štáty sa budú riadiť kritériami, s ktorými súhlasili na Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE), a preto zaručia práva a ochranu pre národnostné a kultúrne menšiny žijúce v rámci ich príslušných hraníc.

Kto si starostlivo prečíta vyhlásenia rusínskych aktivistov vrátane tých na ukrajinskom Zakarpatsku, ktoré majú politický a práve tak kultúrny program, jasne si uvedomí, že nepožadujú ani zjednotenie so susednými štátmi (Česko-Slovenskom a Maďarskom) - ani vytvorenie nezávislého rusínskeho štátu. Vedia, že v konečnom dôsledku by nijaká z alternatív skutočne nezmenila ich postavenie. Čo požadujú - to je uznanie Rusínov ako národnosti, rovnocennej všetkým iným národnostiam v Európe a vzostup v autonómii alebo samospráve za tým účelom, aby miestne obyvateľstvo a jeho zvolení predstavitelia mohli sami rozhodnúť o svojom regionálnom ekonomickom, ekologickom a kultúrnom osude. Toto, ako dokazujú, možno dosiahnuť len v Európe, ktorá "sa stane spoločným domom pre všetky svoje národy". Azda potom, ako uvažuje dr. Zieba, rusínska domovina nebude viac objektom, ale subjektom v rozhodovaní o svojej budúcnosti. A možno, obyvatelia žijúci v tomto zemepisnom centre kontinentu, nebudú viac na periférii, ale skôr na rovnakej úrovni s ostatnou časťou novej Európy.

v republike Československej, Vol. III: Krajina Slovenská, Praha 1936.

- 4 'Sčítanie ľudu', domov a bytov... predbežné výsledky: Česká a Slovenská federatívna republika 3. března 1991, Praha 1991.
- 5 MAGOCSI, P.R.: "Pätnásť minút slávy - a dost!": národnostné menšiny strednej a východnej Európy dnes a zajtra," Kultúrny život, XXV, č. 31, Bratislava, 1991, s. 8; "1989 és Kelet-Kötép-Európa nemzeti kisebbségei," Regio, II, 2, Budapest, 1991, s. 98-107; "Revoluțiile din 1989 i minoritățile nationale in Estul

- si Centrul Europei," Tribuna, Cluj, Romania, June 27- July 3, 1991, s. 9 a 12.
- 6 HÚSEK Ján, "Rodí sa podkarpatský národ?," Podkarpatská revue, I, 7-8, Bratislava 1936, s. 7-8.
- 7 BAJCURA Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR, Košice, 1967, s. 53.
- 8 Tamže.
- 9 Tamže.
- 10 Ďalšie detaily pozri moja práca citovaná v poznámke 5.

Sn

POĽNO
MAJETK

SLAVKO CH

Bytča

Zdrojom cenných pozícií v 18. storočí sú investície (zemianske majetkov) zemianske rozličných príležitostí. Materiály dokladajú hospodárskeho majetkov: o poľnohospodárskych obilnín a iných plodín, hydiny a o včelárstve. zaujímavý retrospektívny pohľad na poľnohospodárskú výrobnú techniku.

Život na dedine úzkeho pásu. Malé a stredné gazdovské domy (slachty) sa v podstate skladali z domov hospodárstva. Tieto domy boli podobné a skladali sa z plodín. Poľnohospodárstvo malo určitú štruktúru kúrií i urbanizácie.

Zemianske usadlosti boli obytné a hospodárske stavby boli zvyčajne usporiadané okolo alebo stáli samostatne. V miestnych podmienkach poľnohospodárskom trakte niekedy boli s obytnými priestormi hospodárske objekty usporiadané v tracte a pod jedným poľnohospodárskym vchádzali z geobotanických potrieb poľnohospodárstva. objasňujú postup pri

la: Historický slovník
Bratislava 1992. - Atlas
kika. Bratislava 1984. -
yelyv szláv jövenszavai I.
deutsches Wörterbuch.

NA MARGO ODPOVEDE PROF. P. R. MAGOCSIHO*

V 3. čísle Slovenského národopisu za rok 1992 (s. 317-322) prof. Paul Robert Magocsi odpovedal na moje výhrady voči jeho príspevku *Karpatskí Rusíni: Súčasný stav a perspektívy v budúcnosti*, ktorý bol publikovaný na viacerých miestach, medzi iným aj na stránkach uvedeného časopisu.¹

Nemienim polemizovať s touto odpoveďou. Dotknem sa iba dvoch tém: národnej identity Rusínov a otázky ich spisovného jazyka.

Vo svojom príspevku som napísal: "P. R. Magocsi je prvým vedcom, ktorý sa snaží nahovoriť Rusínom, že sú samostatným národom, odlišným od národa ukrajinského jazykom, náboženstvom, psychikou a celým svojím bytím" (s. 197).

Kanadský profesor z môjho konštatovania cituje iba prvú časť, čo je pomerne zavádzajúce. Aby moje konštatovanie vyvrátil, tvrdí, že nielen on, ale aj mnohí vedci pred ním považovali karpatských Rusínov za samostatný národ. Dovoľáva sa takých autorít ako zakarpatský historik Irinej Kondratovyč (1878-1957), český národopisec Jan Húsek (1884-1973) a prešovský gréckokatolícky biskup Pavel Gojdič (1888-1960).

Nuž pozrime sa, ako títo bádatelia a cirkevní dejateli cháпали identitu "rusínskeho národa".

I. Kondratovyč vo svojej práci *Dejiny Podkarpatskej Rusi* takto charakterizoval Rusínov: "My Rusyny proischodyme iz odnoho velykoho plemeni slavjanskoho, iz kotoroho vyšly kromi nas Velykorusy, Bilorusy, Pol'aky, Čechy, Slovaky ..., Bolhary, Serby, Chorvaty i Slovenci. Naša praotčyžna z perez dajakych 1500 rokamy byla za Karpatamy tam de dnes suť horody Lviv, Peremyšl', Volodymyr-Volynskij, Cholm, Kyjiv... V IX. vici povstala na tím misci deržava, kotra nazvalasja Rus, a žyteli toji deržavy Rusynami."² Z tohto citátu celkom jednoznačne vyplýva, že pre Kondratovyča etnonymum "Rusín" bolo totožné s

neskorším pomenovaním "Ukrajinec", ba čo viac, on zakarpatských Rusínov zaraďoval do jedného kmeňa s tými Rusínmi, čo žili za Karpatmi - v Haliči, na Volyni a východnej Ukrajine. Tento názor je zároveň mojim názorom!

J. Húsek otázke etnicity karpatských Rusínov venoval 512-stránkovú knihu, v ktorej na základe hlbokého poznania problematiky došiel k nasledujúcemu záveru: "Není pochyby, že „ruský národ“ (lid), žijící na východním Slovensku a na Podkarpatské Rusi, náleží k ukrajinské části ruského plemene a že Europa zvykla si nazývati všechny východní Slovany společným názvem Rusi, nebrouc zřetele ke kmenovým diferenciacím mezi nimi."³ Pýtam sa: Považoval J. Húsek podkarpatských Rusínov za samostatný národ, keď tvrdil, že sú súčasťou ukrajinského kmeňa?

Biskup P. Gojdič nebol vedcom. V otázke národnej identity Rusínov kolísal medzi ruským a ukrajinským smerom, avšak nikdy nepovažoval karpatských Rusínov za samostatný národ odlišný od národa ukrajinského či ruského. Svojím výrokom "Ja nie som Veľkorus ani Ukrajinec, ja som Rusín", na ktorý sa prof. Magocsi odvoláva - chcel iba zdôrazniť, že sa nemieni miešať do politických sporov medzi predstaviteľmi oboch smerov. Ako ozajstný vodca východoslovenských Rusínov P. Gojdič chcel tieto dva politické smery zjednotiť a v r. 1940 sa mu to aspoň na určitý čas podarilo. V úvodníku novín *Narodne slovo* 17. 11. 1940 napísal: "Dorohije Brať! My, kotorym mila bukva velykoho slavjanskoho Apostola sv. Kirilla, kotory naležime do jednoj familiji, posli dolhich desjatilitnych mežduosobnych borb porozumilisja, pomirilisja, sojednilisja. Radosť moja taka, jaka jest' u toho otca, kotoroho dity posli dolhovremennej borby, nenavisti, snová l'ubl'atsja, vid'at v sebi ne voroha, ale rodnoho brata. I my doteper nažať vadilisja, razbivalisja na russkich i na ukra-

* Pozn. red. Odpoveďou M. Mušynku P.R. Magocsimu diskusiu nateraz uzatvárame, redakcia však privíta štúdie z tejto oblasti.

jincov, na "joristov", na "fonetikařov" i "etimologistov" i pro iny, mnohoraz smišny drobnyčky razdrobl'alisja... Otteper raznicy, jaki nas bezosnovno razbivali i niščili ne budut nas rozdiľati, podajem sebi bratskuju ruku i vpolňi v sohlasiji budem rabotati v buduščnosti..."⁴

Z uvedeného jasne vyplýva, že P. Gojdič, napriek tomu, že písal tzv. "narodnym" jazykom, nepovažoval Rusínov za samostatný národ, ale za súčasť "jednej rodiny", ku ktorej patria aj Rusi, aj Ukrajinci. Nešlo mu o vytvorenie novej separátnej národnosti, ale o jej jednotu: si Rusínom - buď ním, považujem sa za Ukrajinca alebo Rusa - je to tvoja osobná vec, ale všetci spolu tvorme jednu národnostnú skupinu, lebo iba tak sa môžeme zachrániť pred asimiláciou. Práve o to sa usiluje aj dnešný Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenska, ktorý je trňom v oku pre predstaviteľov Rusínskej obrody, považujúcich Rusínov a Ukrajincov za dva samostatné národy, medzi ktoré je potrebné vraziť klin v podobe "oddeľujúcej" spojky "a" (Rusíni a Ukrajinci) namiesto "spojujúcej" pomlčky (Rusíni-Ukrajinci).

Nikdy som nepopieral a ani nepopieram existenciu rusínskeho smeru v národnej orientácii podkarpatských Rusínov medzivojnového obdobia či obdobia predtým, z čoho ma prof. Magocsi obviňuje. Vo svojej odpovedi som mal na zreteli iba jej absenciu na Slovensku bezprostredne pred započatím tzv. "ukrajinizácie" na začiatku 50. rokov, keď u nás skutočne dominoval veľkoruský smer, v zárodku existoval smer ukrajinský, avšak smer, ktorý by považoval Rusínov za samostatný rusínsky národ tu vtedy neexistoval. Aj najhorlivejší dnešní zástancovia národnej svojbytnosti Rusínov sa vtedy považovali za Rusov a východoslovenských Rusínov považovali za súčasť ruského národa. Z toho jasne vyplýva, že komunistický režim v 50. rokoch nezlikvidoval rusínsku, ale veľkoruskú orientáciu.

Prof. Magocsi vidí tento problém v celkom iných dimenziách. Považuje sa za tlmočníka "hlasu ľudu" a mňa obviňuje z "bezohľadného" ignorovania tohto hlasu, tvrdiac, že odmietam "legitímne túžby tých, ktorí si želajú, aby ich považovali za príslušníkov patriacich k samostatnej rusínskej národnosti" (s. 321). Ale ja ich neodmietam. Naopak, rešpektujem právo každého jednotlivca hlásiť sa za toho, kým sa cíti, ale som proti politickému zneužívaniu národného povedomia. Podľa môjho názoru v karpatskom regióne nežijú dve autochtónne národnostné skupiny - Rusíni a Ukrajinci (ako to tvrdí prof. Magocsi), ale iba jedna a osobne nevidím lepšiu možnosť pre jej označenie ako označenie pomocou pomlčky - Rusíni-Ukrajinci. Prof. Magocsi kategoricky odmieta takéto označenie.

O tom, že prof. Magocsi má skreslené informácie o masovosti "rusínskeho" hnutia svedčí nasledujúca skutočnosť. Zakarpatská oblastná rada ľudových

POZNÁMKY

- 1 Slovenský národopis, 1992, č. 2, s. 183-192. Moja odpoveď Pohl'ad z iného zorného uhla - tamtiež, s. 197-199.
- 2 KONDRATOVYČ, I.: Istorija Pídkarpatskoj Rusi. Užhorod 1930, s. 5.
- 3 HÚSEK, J.: Národopisná hranice mezi Slovákya Karpatorusy. Bratislava 1925, s. 14.
- 4 Citované podľa zb.: J. E. Pavel Gojdič ČSVV jepiskop

poslancov v Užhorode svojím uznesením na jar 1992 rozhodla, že každý obyvateľ má právo zmeniť si ukrajinskú národnosť na rusínsku. Za pol roka toto právo využilo ... 29 ľudí.⁵ 29 z 800 tisíc príslušníkov ukrajinskej národnosti. Čo je potom podľa prof. Magocsiho "hlas ľudu" na Zakarpatskej Ukrajine?

S tým je spojená aj otázka "rusínčiny" ako spisovného jazyka, o kodifikáciu ktorého sa prof. Magocsi usiluje nielen z teoretického, ale aj z praktického hľadiska. Z jeho iniciatívy bol 6.-7. decembra 1992 r. v Bardejovských kúpeľoch zorganizovaný vedecký seminár K otázkam kodifikácie rusínskeho jazyka, prof. P. R. Magocsi ho považuje za "Prvý rusínsky jazykový kongres."⁶ Zúčastnilo sa ho takmer 100 tzv. "rusinológov" z desiatich štátov sveta, vrátane USA, Kanady, Švajčiarska, Monaka a stredo-európskych krajín kde žijú Rusíni. Nebol medzi nimi ani jeden lingvista, ktorý by sa venoval výskumu nárečí karpatského regiónu, ba čo viac, takíto lingvisti boli z kongresu a priori vylúčení. Na kongrese mali byť kodifikované pravopisné normy jednotného rusínskeho spisovného jazyka, lenže ukázalo sa, že vytvorenie jednotného rusínskeho spisovného jazyka na základe miestnych nárečí je ilúzia, pretože tieto nárečia sú medzi sebou značne odlišné a každá skupina by chcela, aby za základ spisovnej normy bolo vzaté jej nárečie. Nakoniec bolo dohodnuté (znovu na návrh prof. Magocsiho, ktorý nie je a nikdy nebol jazykovedcom) vytvoriť štyri rusínske spisovné jazyky: pre Rusínov Zakarpatskej Ukrajiny, Slovenska, Poľska a Vojvodiny (už existujúci). Lenže k vytvoreniu spisovného jazyka nestačí želanie jednotlivcov. K tomu musia byť reálne predpoklady a určitá "spoločenská objednávka". A tejto (s výnimkou Rusínov Vojvodiny) niet. Vzniká otázka: komu majú slúžiť štyri rusínske spisovné jazyky a aké bude ich praktické uplatnenie v novej Európe?

Vláda Slovenskej republiky (na rozdiel od vlád susedných krajín - Ukrajiny, Poľska a Maďarska) všestranne podporuje "rusínske" hnutie na Slovensku, ideologickým vodcom ktorého je práve prof. P. R. Magocsi. Bez finančnej podpory Ministerstva kultúry SR by toto hnutie, ktoré v širokých masách nemá živnú pôdu - zaniklo.

Napriek všetkému fenomén obnoveného alebo novovznikajúceho rusinizmu na východnom Slovensku je zaujímavým javom aj z hľadiska národopisu, preto by ho národopisci Slovenska nemali ignorovať, ale skúmať na základe prísnych vedeckých kritérií.

Mykola Mušínska

Sčítání lidu, dom
historii českoslov
místo. Předně p
společnosti uzav
společných dějin
sčítání lidu znam
hlediska národop
nostního složení
škálu národnosti
současnému cha
Stalo se to tím, ž
nost je novou uk
českou, moravsko
uváděná ukrajina
národnost ukraj
obnovuje se jak
tříděná naposla
národnost.

Náš příspěvek
obyvatelstva uk
letech 1970 - 199
č. 144/1968 Sb.,
venské socialist
"ukrajinská (rus
ztotožnění. Podl
národnost" = "ru
1970 do konce ro
tříděná podle n
unitaristickém p
Současná dem
lidu 1991 rezezná

Slovenský národopis

ČASOPIS NÁRODOPISNÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VYDAVATELSTVO SLOVAK ACADEMIC PRESS, SAP spol. s r.o.

BRATISLAVA